

www.kaks.fi

polemiikki

2/2022

tuoreen kuntatiedon erikoislehti

ELINVOIMAA KOETTELEMUSTEN JÄLKEEN

Ilmastonmuutos, pandemia ja sota patistavat kohti vihreää taloutta

Kuuntele minua

Luottamusta yli rajojen

Luottamus on ollut alkuvuoden sana. Kehen luotetaan kunnassa, maakunnassa, Suomessa, lähialueilla, Euroopassa ja maailmalla?

Suomessa myönteistä on luottamuksen kasvu päättäjiin kuuden vuoden takaisesta. Silloin enemmistö suomalaisista ei luottanut paikallisiin, alueellisiin, valtakunnallisiin eikä unionin päättäjiin.

Tällä vuosikymmenellä oman kotikunnan ja kaupungin päättäjiin on luottanut kolme viidestä suomalaisesta. Se on hyvä luku kansanvallassa. Puolet luottaa valtakunnan päättäjiin. Enemmistö ei luota vielä kukaan europäättäjiin.

Mielenkiintoisin muutos on tapahtunut luottamuksessa maakunnan päättäjiin. Kun kuusi vuotta sitten vain joka neljäs luotti heihin, on luottamuksen määrä tuplaantunut, joka toinen luottaa.

Luottamuksen kuva on selvä. Lähellä oleviin luotetaan kaukaisempia enemmän.

Kansanvalta ja vaalit auttavat luottamuksen rakentamisessa. Ne tuovat päättäjät lähelle, syynättäviksi ja valittaviksi. Syntyy kontakti tai vähintään mielikuva päättäjistä. Mitä vähemmän on suodattimia minun ja valitsemani henkilön välillä, sen parempi. Luottamusta tarvitaan myös välillä.

Hyvinvointialueiden perustamisen myötä ja kuntien palatessa aiempaa vahvemmin alkuperäiseen rooliinsa palvelujen järjestäjästä ihmisten lähiyhteisöksi, korostuu kansanvallan ja sen muotojen merkitys.

Suurin haaste tämä on suurimmille. Miten luoda lähiyhteisöllisyyttä ja jakaa päätösvaltaa arkeen liittyvistä asioista kaupunginosiin? Kuinka pitkälle sallitaan itsenäisyys ja demokratia kaupunkien ja kuntien lähiyhteisöille?

Entä isot lähialueet? Kansalaisgallupissamme vajaa kuukausi ennen Venäjän hyökkäystä Ukrainaan kaksi kolmesta suomalaisesta koki Venäjän poliittisen ja sotilaallisen painostuksen uhkaksi. Se oli kakkosena 16 uhkan listassa.

Vuoden 1978 presidentin vaaleissa suomalaiset puolueet ryhmittivät Urho Kekkosen taakse lauseella ”*Luottamusta yli rajojen*”. Tällä tultiin näihin päiviin saakka. Sitten naapurin uusi normaali ”*Hyökkäystä yli rajojen*” söi luottamuksen. Nyt mennään natoluotoilla.

Suomen asevoimien sodan ajan henkilövahvuus on n. 280 000. Se vastaa lähes seitsemän lähimaan, neljän muun Pohjoismaan ja kolmen Baltian maan yhteenlaskettua puolustusvoimien sotavahvuutta. Se on kolminkertainen suhteessa Baltian maiden ja 1,3-kertainen suhteessa muiden Pohjoismaiden ja jopa Saksan asevoimien vahvuuteen.

Kuka turvaa ja ketä?

Antti Mykkänen
päätoimittaja

KANNEN KUVA ISTOCKPHOTO

polemiikki^{2/2022}

Mikko Tikkonen

Merja Ojala

Merja Ojala

Pääkirjoitus **3**

AJASSA

Hyvinvointialueiden työskä. Aiheen äärellä
Anne Huotari, Heikki Laukkanen, Kari Karjalainen
ja Outi Mäkelä. **5**

TIETOKAKS

KAKSin hallituksen uusi puheenjohtaja Merja Taponen.
Gallupit. Uuden Polemia-kirjan esittely. **8**

VAPAA MIES

KAKSin tutkimusasiamies Veli Pelkonen siirtyy
vapaaksi miehiksi. **12**

KRIISIT KIRITTÄVÄT VIHREÄN MUUTOKSEEN

Ilmastonmuutos, pandemia ja Venäjän
hyökkäyssota Ukrainaan. On aika etsiä uusia
kestäviä ratkaisuja uudella aikataululla. **16**

ETTEI KUKAAN PUTOAIS AVUN ULKOPUOLELLE

Professori Aini Pehkonen Itä-Suomen yliopistosta. **24**

ITSEHALLINNON IHANUUS JA KURJUUS

Olli Mäenpää pitää kuntien uutta roolia entistä
vahvempuna. **30**

ONKO PAKKO KASVAA?

Tampereen yliopiston tutkimus etsii pienten
kaupunkien vahvuuksia. **34**

KOLUMNI

Hanna Arvela **41**

JUTTUSARJA TOHTORI TÖISSÄ

Jarna Heinonen Turun yliopistosta. **42**

TÄTÄ TUTKIN

KTM Eija Pienimäki on tutkinut lähijohtamisen
merkitystä kunnissa ja huomannut sen
valtavan merkityksen. **46**

NUMEROT AUKI

 LANGOILTA NAPATTUA **47**

48

Hyvinvointialueilla ja kunnissa

VALMISTAUDUTAAN UUTEEN AIKAAN

Polemiikki kysyi, miten etenee sote-valmistelu hyvinvointialueilla ja kuinka kunnat valmistautuvat suureen muutokseen.

Etelä-Savon hyvinvointialueen hallituksen puheenjohtaja **Heikki Laukkanen** (kesk) ja Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen hallituksen jäsen **Anne Huotari** (vas) vastasivat sote-kysymyksiin. Joensuun kaupunginjohtaja **Kari Karkjalainen** ja Nurmijärven kunnanjohtaja **Outi Mäkelä** vastasivat kuntakysymyksiin.

HYVINVOINTIALUEET:

Miten valmistelu on käynnistynyt hyvinvointialueellanne?

Heikki Laukkanen: Alueella on kaksi sairaanhoitopiiriä (Sosteri ja Essote), joissa integraatio on jo toteutunut pääosin. Kuusi muuta organisaatiota liittyy kokonaisuuteen, joista suurimpana Vaaliala. Valmistelu on käytännön palvelujen tasolla pitkällä, mutta isot strategiset linjaukset ja talouden koko kuva vielä puuttuu.

Anne Huotari: Pohjois-Pohjanmaalla valmistelu on käynnistynyt erittäin ripeästi ja hyvinvointialuestrategia on hyväksytty ensimmäisenä Suomessa. Nyt on menossa jo järjestämissuunnitelman valmistelu. Meillä on valtava urakka, kun yhdistetään 19 eri sote-organisaation ja kahden pelastuslaitoksen toiminnot ja myös erittäin laaja alue, jonka ääripäiden välimatka on yli 400 km.

Aluevaltuutettujen rooli koko hyvinvointialueen päättäjänä ja myös oman ammattirajan on onnistunut osittain useiden seminaarien avulla. Niitä pidettiin jo tammi-helmikuussa. Valtuustoon valittiin paljon sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia, mikä näkyy vielä aika voimakkaasti aluevaltuustokeskustelussa.

Mitkä ovat arviosi mukaan kriittiset ja ratkaisevat linjaukset uudistuksen onnistumiseksi?

Heikki Laukkanen: Kriittisiä tekijöitä on kaksi; rahan riittävyys ja henkilöstön saatavuus. Molemmat ovat meidän alueella ratkaisevia. Integraatiossa kahdeksan organisaation kesken tulee monia kipukohtia, mutta uskon, että niistä selvitään. ICT tulee tuottamaan monia ongelmia ja vaatii paljon huomiota pitkään sekä uusia ratkaisuja.

Anne Huotari: Tärkeintä on toteuttaa perus- ja erikoispalveluiden integraatio, näin voidaan vahvistaa esimerkiksi sote-keskusten toimintaa. Niissä on ollut henkilöstöpulaa erityisesti kauempana keskuksista olevissa kunnissa.

Samalla, kun joudutaan sopeutumaan raamiin, jonka sisällä ei vielä ole harmonisointikustannukset tai tietojärjestelmien yhdistäminen, on pystyttävä tekemään vaikuttavuusinvestointeja kriittisiin palveluihin.

Ikäihmisten palvelut on ajateltava kokonaan uusiksi, etenkin tarvitaan yhteisöllistä asumista ja sinne matalan kynnyksen palveluja.

Millainen on päättäjän (aluevaltuutetun / hallituksen jäsenen) työ määrä ja hallittavien asioiden laajuus?

Heikki Laukkanen: Hallituksen puheenjohtajan rooli tässä siirtymävaiheessa edellyttää jokapäiväistä tekemistä, ei ihan kokopäiväistä, mutta ainakin puolipäivää. Kun palaa tauon jälkeen takaisin sote-pöytiin, niin paljon on uutta läpikäytävää. Valtuusto on kokoontunut kolme kertaa, sillä on ollut kaksi iltakoulua. Nyt alkaa strategiaproessi, johon valtuusto osallistuu tänä vuonna useita kertoja.

Anne Huotari: Olen aluehallituksen jäsen ja aluevaltuustoryhmän puheenjohtaja. Kokouksia on käytännössä joka viikko kokonainen päivä. Näin alussa on paljon myös rakenteisiin liittyviä asioita, kuten in house -yhtiöiden perustamisia.

Miltä alueesi rahoitus näyttää; lähdetäänkö uudistukseen takamatkalta vai onko valtion rahoitus riittävä?

Heikki Laukkanen: Tarpeisiin ja odotuksiin nähden riittämättömältä. Väestöä menettävä, laajasti asuttu

jatkun >

Heikki Laukkanen

Anne Huotari

Kari Karjalainen

ja vanhusvoittoinen alue joutuu jatkuvaan tehostamiseen siirtymävaiheessa – rima nousee koko ajan. Toivotaan, että rahoituslainsäädäntö paremmin huomioisi palvelujen todellisen tarpeen sekä tunnistaisi paremmin alueen erityispiirteet.

Talouden kokonaiskuvan hallintaa vaikeuttaa rahoitusperusteiden muutostila, palkkaharmonisoinnin keskeneräisyys ja julkisen puolen palkkaratkaisun keskeneräisyys.

Anne Huotari: Valtiolta tuleva rahoitus (n. 1,66 mrd €) ensi vuodelle on kohtuullisen riittävä soten ja pelastustoimen palvelutuontantoon, mutta se ei huomioi kaikkia muita kustannuksia. Niitä ovat esimerkiksi palkkojen harmonisointikustannukset, osa ICT-järjestelmien kustannuksista sekä muun muassa uuden sairaalan rakentamisesta johtuvat poistot ja yliopistosairaalatoiminnan erityiskustannukset. Näistä syistä joudumme etsimään säästöjä kymmeniä miljoonia heti ensimmäisenä vuonna. Pyrimme tekemään niitä palvelurakenteita ja toimintatapoja muuttamalla.

Terveisesi STM:lle ja VM:lle?

Heikki Laukkanen: Ehkä suurin järkytys oli kuulla, millä tarkuudella STM seuraa uudistusta ja mitä raportteja vaaditaan, näyttää paluulta

1970-luvulle. Ei historiasta ole mitään opittu! Itsehallinnon pitää saada tehdä ratkaisut.

Rahoituksen osalta toive on, että todelliset kustannukset tunnustetaan ja valtio kantaa lupauksistaan taloudellisen vastuun, eikä pakoile niin kuin vanhassa järjestelmässä tähän asti.

Anne Huotari: Olen todella tyytyväinen, että sote-uudistus lopultakin toteutuu, sillä se mahdollistaa paljon välttämättömiä toiminnan muutoksia. Siirtymävaiheessa toivoisin joihinkin asioihin siirtymäaikoja, esimerkiksi kuntoutuksen työtoiminnan organisointiin. Toivon, että eri alueiden erityispiirteet huomioitaisiin nykyistä paremmin.

Kun uudistus astuu voimaan vuoden 2023 alussa, millainen on yhdyspinta kuntien suuntaan?

Heikki Laukkanen: Valmistelussa ovat kunnat olleet mukana, yhdyspintoja on paljon ja asukkaat ovat samat. Joudutaan hakemaan toimivia yhteistyömuotoja alkuvuosien aikana.

Anne Huotari: Jo nyt valmisteluvaiheessa on paljon yhdyspinta-asioita kuntien kanssa. Esimerkiksi kuntien nykyisten yhteiskeittiöiden ateria- ja puhtaanapitopalvelut on pakko yhtiöittää tai kilpailuttaa. Yhdyspintoja on myös järjestöjen kanssa, kuten

kuntoutuksen työtoimintaa tuottavien järjestöjen tulee liian kiireellä ilmoittautua sosiaalipalveluiden tuottajiksi, vaikka järjestöllä olisi vain yksi henkilö kuntoutuksessa työtoiminnassa.

KUNNAT:

Miten suuren sote-uudistuksen valmistelu on käynnistynyt kuntasi kannalta?

Kari Karjalainen: Sote-uudistuksen valmistelu on Joensuussa ja Pohjois-Karjalassa hyvässä vauhdissa, koska meillä on ollut maakunnallinen malli Siun sote toiminnassa jo vuodesta 2017 lähtien. Vaaleilla valittu aluevaltuusto vastaa hyvinvointialueen valmistelusta ja jatkaa kuntayhtymävaltuuston työtä vuoden 2023 alusta lähtien. Kuntayhtymä taas toimii kuluvan vuoden loppuun ja puretaan vuoden vaihteen jälkeen tilinpäätöksen valmistuessa.

Jonkin verran haasteellista on pitää yhteyttä samaan aikaan sekä hyvinvointialueen että kuntayhtymän organisaatioihin, joilla on molemmilla vahva keskinäinen riippuvuus sote-uudistuksen onnistumisesta.

Outi Mäkelä: Nurmijärvi kuuluu Keusote -kuntayhtymään, joka on perustettu vuonna 2019 ja on yhdenmukainen tulevan hyvinvointialueen

Outi Mäkelä

kanssa. Käytännössä siis henkilöstön ja toimintojen siirtyminen alueen kunnilta on jo toteutettu ja hyvinvointialuetta koskeva valmistelu esimerkiksi valmistelevan toimielimen osalta on rajautunut yhdyspintoihin, ta-

louteen, hallintoon, kiinteistöihin ja joihinkin tukipalveluihin.

Vuoropuheluun kuntien ja hyvinvointialueen välillä on tarkoitus luoda säännönmukaiset toimintatavat. Suurimmat huolenaiheet tässä vaiheessa liittyvät talouteen sekä erityistä tukea tarvitseviin ryhmiin, jotka ovat joko varhaiskasvatuksen, koulupalveluiden tai hyvinvointityön kautta sekä kunnan, että hyvinvointialueen asiakkaita.

Mitkä ovat arviosi mukaan kriittiset ja ratkaisevat linjaukset sote-uudistuksen onnistumiseksi?

Kari Karjalainen: Tulevien hyvinvointialueiden rahan käytön pysyminen heti alusta lähtien valtion kaa-vailemien budjettiraamien sisällä on oleellista. Esimerkiksi palkkaharmonisointi ammattiryhmittäin kärkipalkkoihin yleisimmin käytössä olevien palkkatasojen sijaan tulee aiheuttamaan valtakunnan tasolla yli miljardin euron kustannuspaineen, jota ei ole ymmärtääkseni sisällytetty täysimääräisenä valtion rahoitukseen vuodelle 2023.

Se, että valtion rahoituksen jakoa ei tehdä täysimääräisesti tarvevaki-oinnin pohjalta, tulee lyömään korville niitä jo toimivia maakunnallisia sote-alueita, jotka ovat saaneet organisaationsa toimimaan keskimää-

räistä tehokkaammin.

Outi Mäkelä: Rahoitus on varmasti suurin haaste. Tällä hetkellä on vielä käytännön epäselvyyksiä hyvinvointialueiden taloudenpitoon, investointeihin ja lainanottovaltuuksiin liittyen. Kuntalaiset ovat tottuneet siihen, että apu löytyy läheltä ja kunnassa asioita saa koordinoitua helposti eri toimialojen välillä. Nyt riskinä on, että hallinnolliset rajat hankaloittavat palveluiden saamista ja yhteistyötä. Työnjaossa on tärkeää, että ei synny väliinpuotoamisen riskiä. On todennäköistä, että lainsäädäntöön tarvitaan vielä täsmennyksiä vastuista ja velvoitteista.

Mitkä ovat kriittiset tekijät sen onnistumiseksi, että kunnat suoriutuvat jatkossa sivistys- ja elinvoimatehtävistään?

Kari Karjalainen: Kuntien käytettävissä olevien resurssien (pääosin verotulot sekä valtion osuudet) riittävyys. Väestöään menettävien kuntien riittävän yksikkökoot muun muassa varhaiskasvatuksessa sekä perusopetuksessa. Täysin uudenlainen ote elinkeinopolitiikassa sekä vuodesta 2024 lähtien TE-asioiden hoidossa. Elinvoimaisuuden sekä vetovoimaisuuden kokonaisvaltaisen ymmärtäminen ja käytännön ylläpitäminen.

Outi Mäkelä: Rahoitus ja erityisesti kasvukuntien huomioiminen siinä, miten valtionosuuksia kohdennetaan. Jatkossa kunnille kalleimpia ja eniten työvoimaa vaativia asukkaita ovat varhaiskasvatuspalveluita ja koulupalveluita käyttävät. Ikääntyminen ei ole enää jatkossa kunnille nykyisen kaltainen haaste.

Kuntien vastuulle jäävät sote-kiinteistöt ja niihin kertynyt investointivelka kasvavine korkoineen. Verotulojen siirtyminen hyvinvointialueelle asettaa erityisesti voimakkaasti kasvavat ja investointeja

velkarahalla rahoittavat kunnat hankalaan tilanteeseen talouden tasapainottamisen osalta.

Miltä näyttää kuntien rahoitus-yhtälö sote-uudistuksen jälkeen?

Kari Karjalainen: Vuodesta 2024 lähtien haasteelliselta nykyisten rahoitusennusteiden valossa. Riittävän investointitason sekä käyttötalouden turvaaminen vaatii huomattavia palveluprosessien tehostamis-, palveluverkko- sekä priorisointitoimia.

Outi Mäkelä: Hyvin hankalalta. Etenkin, kun maailmantalous on kääntymässä kasvavien korkojen aikaan.

Terveisesi hyvinvointialueille? Terveisesi valtiolle?

Kari Karjalainen: Entiseen ei ole paluuta riippumatta siitä, miten sote-uudistus lähtee käyntiin. 2000-luvun alusta saakka tiedossa ollut kestävyysvaje on pakko selittää eikä tulevaisuutta voi rakentaa jatkuvan velan oton varaan. Tähän vaaditaan määrätietoista ja linjakasta päätöksen tekoa ja johtamista kaikilla tasoilla. Lisäksi lainsäädännön tukea tarvitaan mm. palveluiden priorisoinnin tueksi.

Outi Mäkelä: Hyvinvointialueille toivotan voimia ja viisautta. Pyörää ei kannata keksiä kaikessa uudelleen, ja me kunnat myös autamme mielellämme rutiinien luomisessa.

Valtion suuntaan esitän toiveen, että TE-uudistusta lykätään ja että sen valmistelu kytketään sote-uudistukseen. Kuntakenttä on tässä hetkessä turhan kovilla koronan ja hyvinvointialuemuutoksen vuoksi.

Myös lausunnolla oleva esitys siitä, että perustoimeentulotuen rahoitusvastuu jäisi kunnille sote-palveluiden siirryttyä – ja ennen kuin TE-toiminnot siirtyvät kuntiin tuntuu epäloogiselta ja kummalliselta. •

MERJA TAPONEN KAKSIN HALLITUKSEN PUHEENJOHTAJAKSI

Kunnallisalan kehittämissäätiön KAKSin hallitus valitsi kokouksessaan 28. huhtikuuta puheenjohtajakseen FM Merja Taposen. Hän astuu tehtävään tiede- ja kulttuuriministeriksi siirtyneen Petri Honkosen tilalle. Säätiön hallituksen varapuheenjohtajana jatkaa Joensuun kaupunginjohtaja Kari Karjalainen.

Monimutkaisessa maailmassa kunta-alalla korostuu tiedolla johtamisen merkitys.

Merja Taponen on toiminut KAKSin hallituksessa vuodesta 2008 alkaen. Taponen murtaa nyt myös yhden lasikaton: hän on KAKSin hallituksen puheenjohtajana ensimmäinen nainen.

Kotikunnassaan Janakkalassa Taponen on vaikuttanut kunnanvaltuutettuna jo vuodesta 1997. Hän on toiminut uransa aikana myös kunnanhallituksen ja -valtuuston puheenjohtajana. Hän on toiminut myös Kuntaliiton sekä Kanta-Hämeen sairaanhoitopiirin hallituksessa. Kesäkuun 2021 kuntavaaleissa Taponen valittiin jatkamaan työtään Janakkalan kunnanvaltuustossa ja tammi-kuun 2022 aluevaaleissa hänet valittiin Kanta-Hämeen hyvinvointialueen valtuustoon.

KAKSin ydintehtävä on pitkäaikaiselle hallituksen jäsenelle selkeä.

- Keskeinen tehtävämme on tukea yliopistoissa tehtävää kunta-alaan liittyvää tutkimusta. Nyt tähän kokonaisuuteen tulee vielä uusi elementti. Näen tärkeäksi, että kuntien ja hyvinvointialueiden välisen yhdyspintatyön ja yhteistyön tutkimiseen löytyisi kiinnostusta.

Taponen muistuttaa, että KAKS on puolueettoman tutkimustiedon jakaja.

- Tiedottaminen ja viestintä ovat siinä työssä keskeisessä roolissa. Viestintää olisi hyvä vahvistaa myös sosiaalisen median kanavissa.

Taponen korostaa, että KAKSilla on tärkeä rooli kansalaismielipiteen välittäjänä päättäjille sekä keskustelun herättäjänä ja ylläpitäjänä koskien kuntien tehtävää ja merkitystä.

Merja Taposen mukaan monimutkaisessa maailmassa kunta-alalla korostuu tiedolla johtamisen merkitys.

- Kuntapäätäjät tarvitsevat tutkimusta, joka tarjoaa tietoa uusista menetelmistä ja toimintatavoista. Tutkimukselta toivoisi myös kuntatyön erilaisten hyvien käytäntöjen vertailua ja vaikuttavuuden tutkimista. Erilaiset kunnat ovat hyvä kokeilu ympäristö, josta saatavaa tietoa on tärkeää tuoda laajempaan tietoisuuteen ja keskusteluun.

Miltä kuntakentän tämänhetkiset haasteet sitten näyttävät?

Merja Taponen muistuttaa, että sote-uudistuksen jälkeenkin kunnat vastaavat edelleen kuntalaisten elämään ja arkeen vaikuttavista merkittä-

vistä palveluista. Palveluvalikko on vieläkin laaja.

Haasteista suurin on Taponen mukaan osaavan työvoiman saataavuus.

- Jo nyt on pula työvoimasta lähes kaikilla kunnan toimialoilla alkaen varhaiskasvatuksen ja opetustoimen työntekijöistä muun muassa ateria- ja puhtauspalvelun työntekijöihin, Taponen toteaa ja täydentää vielä, että erityisen hankalaa on löytää sijaisia eri tehtäviin.

Kuntien paineita kasvattavat myös mittavat korjaus- ja uudisrakentamistarpeet.

- Huomattava osa nyt käytössä olevista koulurakennuksista on rakennettu 1960- ja 70-luvuilla. Ne

ovat siten usein teknisen käyttöikänsä päässä. Sisäilmaongelmat ovat aivan liian tuttuja monissa kouluissa. Tilanne haastaa kuntien taloutta ja tässä murrosvaiheessa olisi syytä ottaa uudelleen käyttöön valtion investointituet, jotta koulunkäynti terveellisessä ympäristössä voitaisiin taata.

Taponen mukaan kuntien investointien tukeminen olisi tehokas tapa pitää kansantalouden pyörät pyörimässä.

Jatkossa työllisyyden hoito on kuntien uusi merkittävä tehtävä.

- Siitä suoriutuminen edellyttää tiivistä yhteistyötä hyvinvointialueiden kanssa terveydenhuollon ja sosiaalitoimen palveluiden varmis-

tamiseksi työttömille. Valtiolta tämä edellyttää riittävää rahoitusta kuntien työllisyydenhoitoon.

Merja Taponen toivoo, että valtion tasolla päättäjät luottaisivat kunnalliseen päätöksentekoon, joka sopeutuu ja reagoi nopeasti muuttuviin tilanteisiin.

- Tästä hyvä esimerkki on pandemian hoito.

Taponen katsoo, että kunnille pitäisi antaa mahdollisuus toimia joustavasti, koska olosuhteet eri puolilla maata ja erityyppisissä kunnissa ovat hyvin erilaiset.

- Liian tarkka sääntely heikentää kuntien sopeutumiskykyä ja aiheuttaa turhia kustannuksia. •

KAKS TUTKI

TERVEYSPALVELUT JA LÄHIYMPÄRISTÖN TURVALLISUUS YKKÖSASIAT

iStockphoto

KAKSin gallup tutkimus osoittaa, että terveyspalveluiden toimivuus (83 % äärimmäisen tai lähes äärimmäisen tärkeä) ja lähiympäristön turvallisuuden varmistaminen (82 %) ovat suomalaisille tärkeimmät asiat omassa kotikunnassa.

Tärkeiksi asioiksi nousivat myös kunnan talouden tila (69 %) sekä koulutus- ja sivistyspalvelut (66 %). Nämä olivat kansalaisten listan kärkipäässä jo viime kuntavaalien jälkeen toteutetussa vastaavassa tutkimuksessa.

Muita tärkeiksi arvioituja asioita ovat verotuskysymykset ja valtion velkaantuminen.

Maahanmuutto, ilmastonmuutos ja koronaepidemia eivät juuri nyt kuulu tärkeimpien asioiden kärkeen. Enemmistö pitää näitäkin kysymyksiä jollakin tavoin tärkeinä.

Terveyspalvelut, kotikunnan talous ja lähiympäristön turvallisuus ovat olleet kärkipäässä lähes vuosikymmeniä gallup-tutkimuksissa.

Aiempaa tärkeämmiksi koetaan kysymys valtion velkaantumisesta. Aiempaa vä-

hemmän painoarvoa kohdentuu sen sijaan ilmastonmuutokseen ja sosiaalipalveluihin.

SDP:n kannattajat kokevat keskimäärää tärkeämmiksi terveys-, sosiaali- ja koulutuspalvelut. Vähemmän tärkeitä asioita ovat verotus ja valtion velkaantuminen.

Perussuomalaisten kannattajat haluaisivat kiinnittää huomiota etenkin maahanmuuttoon ja asuinympäristön turvallisuuteen (rikollisuus, väkivalta). Ilmastonmuutos koetaan keskimäärää selvästi vähemmän tärkeäksi asiaksi.

Kokoomuksen kannattajilla verotus, kotikunnan talous, koulutuspalvelut ja valtion velkaantuminen ovat keskimäärää tärkeämpiä asioita. Sote-uudistus ja sosiaalipalvelut ovat vähemmän tärkeitä kuin kansalle keskimäärin. Keskustan kannattajat noteeraavat keskimäärää tärkeämmäksi asiaksi sote-uudistuksen ja vähemmän tärkeäksi ilmastonmuutoksen.

Vihreiden ja vasemmistoliiton kannattajien listalla korostuu ilmastonmuutos. Verotus ja valtion velkaantuminen ovat keskimäärää vähemmän tärkeitä asioita. •

PUOLET KANSALAISISTA VASTUSTAA HYVINVOINTIALUEIDEN VEROTUSOIKEUTTA

Niukka enemmistö suomalaisista asettuu vastustamaan hyvinvointialueiden verotusoikeutta (51 %). Samalla vain reilu viidennes suhtautuu verotusoikeuteen myönteisesti (22 %). Yli neljännes ei pysty muodostamaan asiaan kantaansa (28 %).

Kokoomuksen (71 %) ja perussuomalaisten (62 %) kannattajille hyvinvointialueiden verotusoikeus on myrkkyä. Enemmistö myös keskustan kannattajista suhtautuu varauksellisesti (56 %). Ehdotus saa tukea vasemmistoliiton (42 %) ja vihreiden (32 %) kannattajien joukossa.

SDP:n kannattajien keskuudessa on enemmän verotusoikeuden vastustajia (41 %) kuin kannattajia (31 %).

Puolet suomalaisista torjuu ehdotuksen, jonka mukaan hyvinvointialueille tulisi siirtää kunnilta lisää tehtäviä kuten koulutus- ja sivistystehtävät (49 %).

Vain reilu viidennes kannattaa kuntien tehtävien siirtoa alueille (22 %). Tässä kysymyksessä epätietoisia on runsaasti (29 %). •

KAKSILLE TUTKIMUKSEN TOTEUTTI KANTAR TNS OY. TUTKIMUS AINEISTO ON KOOTTU GALLUP KANAVALLA 28.1.-2.2.2022. HAASTATTELUJA TEHTIIN YHTEENSÄ 1 030. VASTAAJAT EDUSTAVAT 18-79 VUOTTA TÄYTTÄNYTTÄ VÄESTÖÄ AHVENANMAATA LUKUUN OTTAMATTA. TULOSTEN VIRHEMARGINAALI ON KOKO AINEISTON TASOLLA SUURIMMILLAAN VAJAAT KOLME PROSENTTIYKSIKÖÄ SUUNTAANSA.

PORMESTARI VAI KUNNANJOHTAJA?

Tampereen yliopiston kunnallispolitiikan professori Arto Haveri on tuoreessa Polemia-sarjan julkaisussa vertaillut pormestarimallia ja perinteistä kunnanjohtajamallia. Lähes satasivuinen pohdinta avaa johtamismallien olennaisia kysymyksiä yleistajuisesti.

Merja Ojala

Olennainen ero on Haverin mukaan muun muassa siinä, että kunnanjohtajajärjestelmä tukee koko valtuuston osallistumista, kun taas pormestarimallissa riskinä on vallan keskittyminen harvoille.

Pormestarimalli tukee keskitettyä vallankäyttöä ja vaalituloksen näkymistä kunnan toiminnassa. Pormestari on kunnanjohtajaa vahvempi vallankäyttäjä ja voi halutessaan uudistaa kuntaa nopeasti haluamaansa suuntaan.

Lisäksi pormestari ”kasvottaa ja henkilöittää” kunnallispolitiikkaa. Äänestysaktiivisuus voi kasvaa vaaleissa, mutta kiinnostus kohdistuu tällöin enemmän pormestarin henkilöön eikä valtuuston vaaliin.

Vaaleilla valitun pormestarin sekä hallinnon ja talouden asiantuntemuksen perusteella nimitetyn kunnanjohtajan rooli, asema ja osaaminen poikkeavat toisistaan. Tämä merkitsee erilaisia vahvuuksia,

heikkouksia, mahdollisuuksia ja riskejä.

Pormestari voi toimia yhtä aikaa valmistelijana, esittelijänä, päätöksentekijänä ja toimeenpanijana.

Pormestarimallin suurin riski on paikallispoliittisen vallan päätyminen liian harvoihin käsiin. Tämä riski on olemassa etenkin pienemmissä kunnissa, joissa pormestarille ei ole riittävää vastavoimaa.

Kunnanjohtajamalli sisältää enemmän vallankäyttöä kontrolloivia ja tasapainottavia elementtejä.

Haveri toteaa, että kaupungeissakin pormestarimalli voi johtaa hallitus-oppositio-asetelmaan ja kahden kerroksen poliittikkoihin.

Kunnanjohtajamalli sen sijaan tukee paremmin koko valtuuston osallistumista kunnan päätöksentekoon. Malli tukee myös paremmin kunnan pitkäjänteistä kehittämistä.

Kuntien johtoon on vuodesta 2006 lähtien ollut mahdollista valita ammattijohtajana toimivan kunnanjohtajan sijaan pormestari. Pormestarin valitsee kunnanvaltuusto. Vain seitsemän kuntaa on toistaiseksi valinnut pormestarimallin.

Toisaalta pormestarien johtamisessa kunnissa asuu jo viidennes suomalaisista ja monissa kunnissa keskustellaan malliin siirtymisestä.

Professori Haverin mukaan on mahdollista, että sote-uudistuksen toteutuessa pormestarimalli kasvattaa suosiotaan pienemmissä kunnissa, kun kuntien tehtävät vähenevät ja johtajalta vaaditaan vähemmän hallinnon ja talouden asiantuntemusta. •

➔ *Polemian löydät täältä*

Arto Haveri: Pormestari haastaa kunnanjohtajan – onko johtamismallilla väliä? (Polemia-sarjan julkaisu 122, Pole-Kunta-tieto Oy, Keuruu 2022)

Polemiikki 25 vuotta

VAPAA MIES

- Olen huolissani siitä, kuinka käy kunnallisen itsehallinnon. Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta on rakennettu ja pidetty yllä sen voimin, Veli Pelkonen sanoo.

teksti | Eeva-Liisa Hynynen
kuvat | Merja Ojala

Tämä on **Veli Pelkosen** lähtiäishaastattelu - ja tapansa mukaan hän puhuu nytkin suoraan.

Heinäkuun alussa Pelkonen jää eläkkeelle työskenneltyään Kunnallisanalan kehittämissäätiön tutkimusasiamiehenä yli kolmenkymmenen vuoden ajan.

On mahdotonta puhua kuntatutkimuksesta puhumatta samalla kunnista, kunnallisesta itsehallinnosta ja kunta-valtio-suhteesta.

Aloitetaan siis.

Veli Pelkonen on seurannut kunta-alaa näköalapaikalta vuodesta

1990 alkaen. Valtio on tuona aikana ehtinyt kääntää kuntia monta kertaa eri asentoon.

Kaikki suuret järjestelmä uudistukset ovat mahtuneet Pelkosen työvuosiin: sairaanhoitopiirien perustaminen, suuri valtionosuusuudistus, vapaakuntakokeilu, EU-jäsenyys ja maakuntien liitot, Paras-hanke ja lukuisat muut kunta- ja sote-uudistus-hankkeet – ja lopulta sote-palveluiden siirto kuntien järjestämisvastuulta vuoden 2023 alusta toimintansa aloitaville hyvinvointialueille.

Tammikuussa 2022 järjestetyt

SE, ETTÄ HYVINVOINTI- ALUEIDEN PÄÄTTÄJÄT PANEVAT TOIMEEN VALTION LINJAUKSIA, EI VIELÄ TARKOITA ITSEHALLINTOA.

aluevaalit toivat hyvinvointialueille suoralla kansanvaalilla valitut päättäjät.

Nyt itsehallintoa pitäisi olla kahdessa kerroksessa. Veli Pelkonen mielestä näin ei kuitenkaan ole.

- En puhuisi hyvinvointialueiden kohdalla itsehallinnosta. Rahat alueille, kuten sote-linjauksetkin, tulevat maan kulloiseltakin hallitukselta. Valtion ohjaus on niin vahvaa, että kyse on valtiovetoisista hyvinvointialueista. Omaa rahaa alueilla ei ole, Pelkonen tiivistää ja jatkaa:

- Se, että hyvinvointialueiden

päättäjät panevat toimeen valtion linjauksia, ei vielä tarkoita itsehallintoa.

Veli Pelkonen muistelee Paras-hankkeen alkumetrejä vuonna 2006, jolloin kaavailtiin vaihtoehtomalleja kunnille: kuntaliitoksiin perustuvat vahvat peruskunnat, aluekuntamalli – ja sosiaali- ja terveysministeriön silloisen kansliapäällikön **Markku Lehdon** lanseeraama malli, jossa sote-palvelut siirrettäisiin pois kuntien vastuulta ”laajemmille hartioille”.

Lehto luonnehti median haastatteluissa mallia ajatuksella ”pelastetaan edes sote”.

Sotea on pelastettu toistakymmentä vuotta. Nyt Veli Pelkonen kysyy, miten käy kuntien?

Pelkonen sanoo pelkäävänsä, että kunnallinen itsehallinto – se, mitä siitä on jäljellä – murenee suuressa uudistuksessa.

- Itsehallintoa ei ole sote-alueilla, eikä kohta kovin paljon kunnissaakaan, joiden talous puolittuu, mutta velat jäävät taseeseen kokonaisuudessaan.

Veli Pelkonen pohtii, missä määrin kuntapäättäjät tiedostavat oman kuntansa päätöksenteon liikkumavaran.

- Paljonko kuntien päätöksenteosta on sidottu kiinni valtion toimesta, hän kysyy.

Riski on, että jatkossa muitakin kuntien tehtäviä halutaan siirtää aluetasolle. Toisen asteen koulutus on ollut usein keskustelujen aiheena.

- Jos kuntien tehtävien väheneminen jatkuu, useista kunnista voi kehkeytyä kotiseutuyhdistyksiä.

Julkisessa keskustelussa toistuu ajatus, jonka mukaan sote-uudistuksen jälkeen kunnat saavat keksiä itsensä uudelleen. Ja että on aivan ok., että kunnat erilaistuvat ja mahdollisesti lainsäädäntökin tulee tunnistaamaan erityyppiset kunnat.

Esimerkiksi suurilla kaupungeilla voisi olla tehtäviä, joita pienemmillä kunnilla ei olisi.

jatkuu >

PITKÄJÄNTEINEN RAHOITUS LUO ENNAKOITAVAN JA VAKAAN TYÖYMPÄRISTÖN TUTKIJOILLE.

jatkuu >

- On tarpeetonta puhua yhtenäiskunnista tai erilaistuvistakaan kunnista, jos kunnallisen itsehallinnon perusasiaa ei ratkaista. Jos päätöksenteko on käytännössä sidottua ja vaihtoehtoja ei oikeastaan ole, mistä päättäjät silloin voivat päättää?

Tällä hetkellä Pelkosta kiinnostaa, miten esimerkiksi valtuutetut itse kokevat kunnallisen itsehallinnon. Onko päättäjillä liikkumavapautta päätöksenteossa?

Veli Pelkonen on seurannut koko työuransa ajan valtion kuntapoliittisia linjauksia.

Pelkonen sanoo, että hän ei haittaisi valtion harjoittavan kuntapoliittikkaa tässä ajassa.

- Sote-uudistukset ovat vieneet kaiken mielenkiinnon. Kunnat on jätetty erilaistumaan, mutta aivan kuin valtiolla ei olisi mitään erityistä sanottavaa tähän tilanteeseen.

Nykyinen tilanne olisi otollinen tutkijoille.

- Kunnallista itsehallintoa pitäisi tutkia laajalla ja monitieteisellä tutkimushankkeella vielä kun se ylipäättään on mahdollista, Pelkonen toteaa.

Moni liputtaa kuntien erilaistumiselle. Veli Pelkonen ei niinkään. Hänen mukaansa Helsingin itsehallinto tuskin on uhattuna missään vaiheessa, mutta monissa kunnissa päätöksenteko on vaihtoehtotonta. Tietty palvelut ja infrastruktuuri on pidettävä yllä – ja siinäpä se.

Nyt puhutaan elinvoimakunnista, joiden vastuulle siirretään myös työllistämispalvelut.

- Itse puhuisin työttömyyspalveluista. Kuntien vastuulle siirretään työttömät, joista moni tarvitsee myös hyvinvointialueelle siirrettyjä sote-palveluja. Toivottavasti kuntien ja hyvinvointialueiden välinen yhteistyö saadaan toimimaan tässä asiassa.

Pelkonen kysyy, mitä kuntalaisuudelle tapahtuu? Miten käy hallin-

non läheisyysperiaatteelle?

- Kuntakenttä on muuttumassa radikaalisti. Hyvinvointialueet muuttavat koko palvelujärjestelmää ja demokraattista järjestelmää. Jatkossa kunnat eivät ole enää samalla tavalla ja samassa määrin palveluiden järjestäjiä ja tuottajia.

Veli Pelkonen mukaan suuresta kunta- ja sote-keskustelusta on unohnutun jotakin olennaista.

- Kunnallisen itsehallinnon ydin on kansalaisdemokratiassa: kunta toimii kuntalaisten tarpeista käsin, ei valtion ylhäältä ohjaamana.

Pelkonen sanoo, että kuntien yhteisöllinen rooli on jäänyt viimeaikaisissa uudistuksissa ohuelle pohdinnalle.

- Kunta on ennen kaikkea yhteisö, yksi kansalaisten identiteetin luojista. Kunta on ollut suomalaisille turvan tuoja, sateenvarjo, jonka alle kerääntyä.

Veli Pelkonen muistuttaa, että perustuslaissa säädetään nimenomaan kuntalaisten itsehallinnosta.

- Kunnat ovat toteuttaneet läheisyysperiaatetta. Palveluiden käyttäjät ja hallintopäätösten kohteena olevat ihmiset ovat olleet lähellä varsinaista päätöksentekoa. Miten käy asukkaiden äänen kuulumiselle hyvinvointialueilla?

Veli Pelkonen tähdentää, että toisin kuin valtakunnan politiikassa, kunnissa ei ole hallitus-oppositioasetelmaa.

- Päätökset tehdään pääsääntöisesti yhdessä kompromisseja rakentaen.

Viimeaikaisessa sote-keskustelussa Pelkosta on hämmentänyt erityisesti yksi painotus.

- Aluevaltuutetuille painotetaan – jopa käskytetään sitä – että he edustavat koko aluetta eivätkä saa ajaa kotikuntansa etua. Pakko sanoa tähän, että minä ainakin äänestin vihtiläistä ehdokasta hyvinvointialueen

valtuustoon muun muassa sillä perusteella, että hän valvoo meidän vihtiläisten asiaa.

Veli Pelkonen toivoo, että kunta-alan tutkijat kääntäisivät katseensa sote-uudistukseen.

- En ole huomannut mitään erityistä lisäystä sote-hallintoon liittyvässä tutkimuksessa. Eikö suuri muutos tarvitsisi vahvaa tutkimusta ja kehitystä tuekseen?

Jos kuntamaailmaa on myllätty Veli Pelkonen työuran aikana moneen kertaan, kovin paljon vähemmällä ei ole päässyt yliopistomaailma.

- Kaksi kolmesta uransa alkuvaiheessa olevasta tutkijasta on huolissaan työuransa epävarmuudesta. Korkeakoulujen perusrahoitus olisi turvattava noususuhdanteisella ja vakaalla rahoituksella. Pitkäjänteinen rahoitus luo ennakoitavan ja vakaan työympäristön tutkijoille.

Juhlapuheissa tutkimusta arvostetaan, mutta moni tutkija elää päätärähtämisellä.

Veli Pelkonen rohkenee myös kysyä, hukataanko vähiä tutkijaresursseja huonoilla tutkimusaiheilla.

- Kumpi tulee ensin, kriittinen tutkimus vai hallinnon sanelema tutkimus? Katsotaanko liiaksi perustuspeiliin? Tekevätkö tutkijat vain sitä, mitä virka- ja poliittinen hallinto, byrokratia, määrittää? Ja jos näin on, niin miten tutkijat voivat synnyttää mitään uusia ideoita tai toimintatapoja?

Pelkonen mukaan kunta-alalta löytyy huippututkimusta, -tutkijoita ja -koulutusta. Näille tutkijoille pitäisi antaa rahoituksen lisäksi vapautta.

- Potentiaalia rohkeuteen ja uuden luomiseen tutkijoilta kyllä löytyy.

Tieteen ja tutkimuksen vapaus on Veli Pelkonen mukaan yliopistojen elinehto. Tutkimusmaailman innovaatiot harvoin syntyvät hallinnon päätöksillä.

KUKA?

Veli Pelkonen

- s. 17.6.1958 Lappeenranta
- Hallintotieteiden maisteri 1987, Tampereen yliopisto Suomen Kunnallisliitto 1986–1993 Kunnallissalan kehittämissäätiö sivutoiminen tutkimusasiamies 1990–1993 Kunnallissalan kehittämissäätiö tutkimusasiamies 1993–2022
- Perhe: vaimo varhaiskasvatuksen opettaja, kolme aikuista lasta
- Harrastukset: lukeminen

KUNTA ON OLLUT SUOMALAISILLE TURVAN TUOJA, SATEENVARJO, JONKA ALLE KERÄÄNTYÄ.

Suomen yleisintä koirarotua: tyttärenkoira Teppo ja vapaa mies, Veli Pelkonen.

KAKS:n rahoittamia ansiokkaita tutkimuksia tutkimusasiamies muistaa lukuisia; esimerkiksi kunnista ja kilpailuttamisesta, vaalirahoituksesta, vesihuollosta, leipäjonoista, omaishoidon ongelmista, vanhusten hoivaan liittyvistä eettisistä kysymyksistä, koulukiusaamisesta ja koulujen valvonnan puutteesta, kuntien kyvystä ohjata yhtiöitään ja niin edelleen.

- Olemme säätiössä pyrkineet tunnistamaan kuntien tarpeet luopumatta hyvän, akateemisen perustutkimuksen vaatimuksesta.

Kesällä 2021 KAKS kysyi kunta-alan tutkijoilta, mikä heidän mielestään on isoin ja tärkein tulevaisuuden ilmiö, joka vaikuttaa kuntiin ja hyvinvointijärjestelmään 2020 – 2040 -lukuilla.

Tutkijat vastasivat tässä järjestyksessä: väestörakenne, digitalisaatio, ilmastomuutos, työvoimakysymykset, sote-uudistus, lainsäädäntö ja keskittyminen.

Veli Pelkonen palaa vielä kunnalliseen itsehallintoon tutkimusaiheena - ja median uutisaiheena.

- Toivon, että näin iso aihe nousisi keskusteluun ennen kuin jotakin tärkeää on menetetty.

Aivan samoin kuin Pelkonen pitää tärkeänä kunnallisen itsehallinnon vapautta sekä akateemisen tutkimuksen vapautta, myös median vapaa, riippumaton uutisointi on demokratian kulmakiviä.

Veli Pelkonen on edistänyt tutkimustiedon päätymistä uutisotsikoihin yli kolmenkymmenen vuoden ajan.

- Oli aika, jolloin KAKS:n faksi tuuttasi toimituksille tietoa uusista kunta-alan tutkimuksista – nyt sama asia hoituu sähköpostilla tai somessa, hän naurahtaa.

Vaikka mediassa julkaistaan nykyään laajoja, näyttäviä tutkimusjuttuja tärkeistä aiheista ja tutkivalle talousjournalismille annetaan pals-

tatilaa, Pelkosella on kuitenkin iso huolenaihe.

- Erityisen huolestuttava kehityssuunta on se, että mediassa on kovin vähän kunta-asioihin, sosiaaliturvaan, demokratiaan ja kansalaisten oikeusturvakysymyksiin keskittyneitä toimittajia. Toivon, että toimituksilla herättäisiin tähän asiaan.

Aina toisinaan KAKS:n rahoittaman tutkimuksen julkistamisen yhteydessä käy niin, että KAKS:n neuvotteluhuone täyttyy toimittajista ja kaikki valtalehdet noteeraavat tutkimuksen.

Näin on käynyt esimerkiksi silloin, kun tutkija **Tomi Venhon** vaalirahatutkimukset ovat tulleet julki. Venho on paljastanut kunnallisjärjestöjen vaalirahoituksen ongelmat, jotka liittyvät avoimuuden ja valvonnan puutteisiin.

- Vaikka KAKS on lähellä kuntia, olemme rahoittaneet tutkimuksia, jotka osuvat varsin suoraan kuntien kipupisteisiin. Mutta olemme myös rahoittaneet Tomi Venhon tutkimuksen säätiöiden rahoituskuviosta, Veli Pelkonen sanoo ilmeisen tyytyväisenä siitä, että KAKS:n kantti on kestänyt rahoittamaan tutkijaa penkomaan myös säätiöitä.

Pikkuhiljaa säätiöihin kohdistuvat ennakkoluulot ja salamyhkäisyys ovat haihtumassa. Säätiökenttä on Veli Pelkonen mukaan avautunut viimeisen kymmenen vuoden aikana varsin hyvin.

- Ja sitähän säätiöiden verovapaus tietysti edellyttääkin.

Tutkijoita ja toimittajia Veli Pelkonen haluaa vielä muistuttaa.

- Älkää antako periksi, vaan tutkikaa ja penkokaa rohkeasti ja in-tohimolla yhteiskunnan epäkohtia. Sehän on teidän työtänne. •

teksti | Eeva-Liisa Hynynen

Kriisit kirittävät VIHREÄÄN MUUTOKSEEN

*Ilmastonmuutos, Covid-19 ja Venäjän
käynnistämä sota Ukrainassa – globaalit
kriisit kovenevat kierros kierrokselta
tuottaen inhimillistä kärsimystä.*

jatkuu >

Ilmaston lämpenemistä kuvaava kello näyttää tätä juttua kirjoitettaessa, että nykyisillä hiilipäästöillä ilmaston lämpenemisen kriittinen 1,5 asteen raja ylittyy seitsemän vuoden ja 222 päivän kuluttua. Näin siis, jos jatketaan nykyinen.

Koko Euroopan tilanne on poikkeuksellisen sumuinen. Ukrainan sodan kesto voi vain arvailla, samoin pandemian mahdollisia uusia aaltoja.

Energian saatavuus ja hinta koettelevat globaalia järjestelmää, inflaatio laukkaa ja ruokakorin hinta hirtittää tavallisia kuluttajia.

Tämä kaikki vaikuttaa myös julkisiin palveluihin ja talouteen.

Mutta on vähän valoakin.

On mahdollista, että Venäjän sotatoimien vuoksi EU:n Venäjälle asettamat pakotteet nopeuttavat EU-maiden luopumista fossiilisista polttoaineista.

Helppoa tästä ei silti tule. Ei edes Suomessa, jonka energiariippuvuus Venäjästä on kohtuullisen vähäistä.

Ongelmia liittyy energiakysymysten lisäksi myös monien raaka-aineiden, materiaalien, hyödykkeiden sekä elintarvikkeiden saatavuuteen ja hintaan.

Mutta miten tämä kaikki liittyy kuntiin ja alueisiin?

Oikea vastaus on, että kaikin mahdollisin tavoin.

Kyse on toimintavarmuudesta ja ennen kaikkea kasvaneesta kriisitoisuudesta.

Kun puhutaan suurista kriiseistä ja epävarmuudesta, kunnat kohtaavat uudet tilanteet ensi rintamassa. Jokainen kansalainen asuu jossakin kunnassa, ja jokainen yritys toimii jossakin kunnassa.

Kuunnellaan hetki heitä, joilla on tuntumaa siihen, miten Suomi voi luovia kriisien läpi tarttuen myös sen tarjoamiin mahdollisuuksiin.

Huoltovarmuuskeskuksen Perustuotanto-osaston johtaja **Jaakko Pekki** ja tuotantotalouden professo-

ri **Leena Aarikka-Stenroos** Tampereen yliopistolta tekevät kumpikin työtään sen puolesta, että Suomi selättäisi globaalit kriisit ja ongelmat.

Jaakko Pekin työtä on varautuminen yhteiskunnan toimintakyvyn ylläpitämiseksi poikkeustilanteissa.

Leena Aarikka-Stenroos edistää tutkijaryhmineen kestävä kiertotaloutta.

Koronapandemian aikana Suomen huoltovarmuudesta on tehty lukuisia uutisia ulkomaisiin medioihin. Huoltovarmuuskeskuksen toiminta on kiinnostanut myös eri maiden viranomaisia. Suomen poikkeava huoltovarmuusmalli sekä kyky pitää huolta kansalaisistaan julkisen hallinnon ja elinkeinoelämän yhteistyöllä on huomattu.

– Huoltovarmuus on Suomessa kansainvälisestikin vertailtuna hyvin resursoitu ja organisoitua toimintaa. Työmme perustuu siihen, että yhteistyö eri viranomaisten, yrityssektorin ja järjestöjen kesken on systemaattista sekä sujuvaa, Jaakko Pekki sanoo.

Huoltovarmuuskeskus hallinnoi varsin merkittävää huoltovarmuusrahastoa, jolla huoltovarmuuden turvaamistoimenpiteitä kyetään toteuttamaan pitkällä ja lyhyellä ajalla järkevästi.

Nykyisenlainen Huoltovarmuuskeskus perustettiin vuonna 1993 Neuvostoliiton hajoamisen jälkimainingeissa keskellä syvää lamaa. Sen toiminta on lailla säädettyä.

– Historia on opettanut, että Suomen on hyvä varautua kaikenlaisiin tilanteisiin, mitä maailmalla tapahtuukin. Viimeaikaiset isot globaalit kriisit on tunnistettu hyvin ja eri viranomaisten kesken on harjoiteltu varautumista jo pitkään uudelleenlaatuun kriisitilanteisiin, Pekki jatkaa.

KRIISEIHIN ON VARAUDUTTU ELINTARVIKKEILLA, LÄÄKKEILLÄ, RAAKAÖLJYLLÄ JA POLTTOAINEILLA.

Huoltovarmuuskeskus ei avaa toimintaansa julkisuudessa laajemmin, mutta tämä tiedetään: Huoltovarmuuskeskuksen yhteistyöverkostossa on noin 1 500 huoltovarmuuskriittistä toimijaa ja kriiseihin on varustauduttu elintarvikkeilla, lääkkeillä, raakaöljyllä ja polttoaineilla.

Keskuksen omissa varastoissa on myös muun muassa leipä- ja siemenviljaa sekä kriittisiä tuotantopanoksia.

Jaakko Pekin mukaan huoltovarmuuden perusteet hallitaan myös kunnissa ja maakunnissa hyvin. Pekki tähdentää, että keskeisissä organisaatioissa johtajat ja päättäjät tekevät parhaillaankin työtä sen eteen, että epävarmuuden ajasta selvitään mahdollisimman vähin vaurioin.

Yksi viime viikkojen sykkähdystävistä esimerkeistä on valtio-omistuksen Gasumin toiminta Venäjän suljettua maakaasun toimitukset Suomeen. Gasgrid Finland Oy allekirjoitti pikavauhtia kymmenen vuoden

Leena Aarikka-Stenroos

SUOMEN HUOLTOVARMUUDEN KANNALTA ENSISIJAINEN ON POHJOISMAINEN YHTEISTYÖ.

vuokrasopimuksen yhdysvaltalaisen Excelerate Energyn kanssa LNG-terminaalilaivasta, joka auttaa Suomea kattamaan kaasun tarvetta.

Varautuminen on Jaakko Pekin mukaan paljon myös resurssikysymys. Se maksaa, mutta varautumattomuus saattaa maksaa vielä enemmän.

Pekki haluaa käynnistää keskustelun mittareista, joilla organisaatioiden toimintaa mitataan.

– Kustannustehokkuus on meillä yksi keskeinen mittari. Se ei kuitenkaan sovi kovin hyvin yhteen toimintavarmuuden varmistamisen sekä huoltovarmuuden edellyttämien varastojen kanssa, Pekki summaa.

Mittareihin liittyvät kysymykset koskevat suuresti kuntia ja valmistelun alla olevia sote-alueita. Mihin kaikkien varaudutaan, mitä varastoidaan ja mistä ollaan valmiita maksamaan?

– Onko kustannustehokkuus kuitenkin ainoa mittari, jota yhteiskunta odottaa organisaatioiden toiminnalta? Tämä on ajankohtainen

kysymys juuri nyt, Pekki sanoo.

Hän kysyy, haluammeko ”paperivalmiutta” eli riittääkö organisaatioille se, että on hyvin päivitetty suunnitelma vai haluammeko konkreettista toimintavarmuutta, investointeja varavoimaan, varaviestijärjestelmiin ja niin edelleen.

– Mikä on se varautumisen taso, joka on meidän mielestämme riittävä, Pekki kysyy.

Koronapandemian alkuhetkistä lähtien on ollut selvää, että pitkät tuotantoketjut – alkaen usein Kiinasta – ovat vakava riski huoltovarmuudelle.

Ajatus omavaraisesta Suomesta lämmittää monen mieltä, mutta sellainen ei ole realismia.

– Suomi ei selviä missään tilanteessa täysin yksin, mutta pohjoismaisen yhteistyön ja EU-maiden välisen yhteistyön turvin mahdollisuudet ovat hyvät, Pekki sanoo ja jatkaa:

– Pandemia ja Ukrainan sota ovat herättäneet Euroopan unionin jäsenvaltiot pohtimaan, mitä autonomia tarkoittaa EU:lle ja mitä omaa kyvykkyyttä EU:lla täytyy olla. Suunta EU:ssa on nyt oikea.

jatkuu >

Jukka Pekki

jatkuu >

Monissa Euroopan maissa vaikiintuneet käytännöt murtuvat ja valtiot etsivät uusia kumppanuuksia.

Jaakko Pekki korostaa, että Suomen huoltovarmuuden kannalta ensisijaista on pohjoismainen yhteistyö. Niin on ollut aina, mutta yhteistyö on viime aikoina syventynyt.

– Sitä tehdään nyt yllättävän paljon monella alalla, muun muassa logistiikkakysymyksissä sekä yhteisen terveydenhuollon tuotantokyvykkyyden arvioimisessa.

Pekki visioi, että Pohjoismailla voisi olla lähitulevaisuudessa jopa yhteisvarastoja – ja toisaalta yhä enemmän suunnitelmallista työnjakoa.

– Suomella, Ruotsilla ja Norjalalla on eri vahvuuksia. Olisi hyvä, jos naapureiden kesken kehittyisi lisää uudenlaista työnjakoa. Esimerkiksi elintarvikehuolto on Suomen keskeinen vahvuus alkaen kasvinjalostuksesta. Meillä on erinomaista osaamista myös terveydenhuollossa sekä innovaatio-, tutkimus- ja kehittämistoiminnassa teollisuuden alalla, Pekki selvittää.

Myös kunnat ja maakunnat elinkeinopoliittisina toimijoina voisivat edistää eri alojen klustereiden syntymistä. Yhtenä hyvänä esimerkkinä Jaakko Pekki mainitsee akkuteollisuuden.

– Alueilla kannattaa olla hereillä siinä, miten pystytään löytämään uudenlaista yhteistä tekemistä ja työnjakoa Pohjoismaiden kanssa, ja millaista elinkeinoa siitä voi kehittyä, Pekki painottaa.

Ongelmat, joita yritetään selittää, ovat aidosti hankalia. Yksi suurista kysymyksistä on kotimainen hiilivapaa energia, sen riittävyys ja hinta.

Tästä monet kunnat ovat ottaneet kopin. Ne ovat tuulivoimayhtiöiden kanssa vastaamassa uusiutuvan energian tarpeeseen.

Suomeen nousee parhaillaan suuria tuulipuistoja ennätysvauhdilla ja moni kunta laittaa muutaman

vuoden kuluttua näiden kiinteistövetorotoilla kuntataloutensa kuntoon varmistaen samalla kuntalaisilleen alhaisen kunnallisveroprosentin.

Tuulivoima jakaa alueilla vahvasti mielipiteitä, mutta fossiilittomia ratkaisuja on tarjolla toistaiseksi rajatusti.

Suomi ei ole haasteineen yksin.

– Vierailin hiljattain Hollannissa. Siellä rakennetaan nopeutetussa aikataulussa tuulipuistoja. Irtautuminen venäläisestä energiasta tarkoittaa siellä suoraa siirtymää fossiilittomaan energiaan, Jaakko Pekki kertoo.

Pakon edessä on vain pakko toimia – ja useat valtiot ottavat Ukrainan sodan varjossa ennakoitua nopeamman loikan kohti vähähiilistä taloutta.

Tampereen yliopiston Hervannan kampuksella tuotantotalouden professori Leena Aarikka-Stenroos pitelee käsissään lankoja, jotka johtavat moneen suuntaan.

Ne voivat osaltaan vauhdittaa vihreää siirtymää ja johdattaa Suomea kestävään kiertotalouteen.

– Matka sinne ei ole kuitenkaan helppo ja nopea, Leena Aarikka-Stenroos naurahtaa.

CICAT2025 on monialainen, Suomen Akatemian Strategisen tutkimusneuvoston rahoittama hanke, joka edistää siirtymistä lineaaritaloudesta kestävämpään kiertotalouteen.

Aarikka-Stenroosin johtamassa hankeconsortiossa on tutkijoita Tampereen, Turun, Jyväskylän ja Itä-Suomen yliopistoista.

Leena Aarikka-Stenroos kertoo hankkeen tukevan Suomen strategista kansallista tavoitetta, jonka mukaan Suomi on tulevaisuudessa kiertotalouden johtava maa.

Aikaa h-hetkeen on kymmenkunta vuotta, mutta kaikki porkkanat ja kepit patistavat Ukrainan sodan vauhdittamana nyt siihen suuntaan.

Kansallisen tavoitteen toteuttamiseksi SITRA on ollut keskeinen kiertotalouden puolestapuhuja, edistäjä ja lähettiläs myös maailmalla.

Ministeriöt, kuten ympäristöministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö sekä Business Finland ja Motiva edistävät kiertotaloutta omine keinoineen.

Moni toimiala, kuten rakentaminen, tekstiiliala, ja kemianteollisuus, ovat säättämässä itseään uuteen

iStockphoto

KESTÄVÄ KIERTOTALOUS HUOMIOI KOKONAISVALTAISESTI TALOUDELLISET, EKOLOGISET SEKÄ SOSIAALISET SEIKAT.

kiertotaloudellisempaan toiminnan moodiin.

Lukuisat suomalaisyritykset toteuttavat kiertotalouden innovaatioita omassa toiminnassaan - ainakin joiltakin osin.

Kaikki teot ovat tärkeitä taistelussa ilmastomuutosta ja luontokatoa vastaan, mutta Leena Aarikka-Stenroos painottaa, että kaikki kiertotalouden nimissä tehtävä liiketoiminta ei ole kestävä kiertotaloutta.

– Kestävä kiertotalous huomioi kokonaisvaltaisesti taloudelliset, ekologiset sekä sosiaaliset seikat. Se läpäisee yhteiskunnan kaiken toiminnan. Kyse ei ole pelkästään yksittäisen innovaation toteuttamisesta, vaan kokonaisvaltaisesta, systeemisestä muutoksesta, professori kiteyttää. Se tarkoittaa, että yksi toimija – yritys tai kunta – ei voi kestävyysmuutosta tehdä yksin, vaan toimijat yhdessä.

Tämä vaatii kuitenkin uudenlaisia yhteistyötä, arvoketjujen päivittystä ympäristöllisesti kestävämmiksi ja myös esimerkiksi hankinta- ja valintakriteerien uudistamista niin, että ympäristölliset seikat otetaan taloudellisten seikkojen rinnalla huomioon.

Kestävässä kiertotaloudessa on kysymys luonnonvarojen käytön vähentämisestä, materiaali-, energia- ja ravinnekiertojen sulkemisesta ja tuotteiden, materiaalien sekä resurssien arvon säilymisestä taloudessa mahdollisimman kauan.

Nyt kysymys on siitä, miten taloudellisesti, ekologisesti sekä sosiaalisesti kestävästä kiertotaloudesta voisi tulla kannattavan liiketoiminnan valtavirtaa, uusi talousajattelu.

Leena Aarikka-Stenroos on tutkinut kiertotalouden liiketaloudellisia edellytyksiä vuosien ajan.

– On hyvin kallista kierrättää vaikkapa tietokoneiden muoviosia, kun ensin pitää selvittää niiden koostumus. Logistiset ja käsittelyn ongelmat tekevät kierrosta usein taloudellisesti kannattamatonta, koska neitsytmateriaalien käyttö on halvempaa, Aarikka-Stenroos pohti alan ongelmia Aamulehden haastattelussa maaliskuussa 2017.

Tänään, viisi vuotta myöhemmin, professori johtaa hankeconsortiota, joka hakee ratkaisuja juuri siihen, miten kestävästä kiertotaloudesta tulee osa 'normaalia' liiketoimintaa, ja myös kannattavaa.

Kiertotalous ei ole enää marginaalista toimintaa. Suuryritykset, kuten Neste tai UPM, tiedottavat innovatiivisista kiertotalouden mukaisista tuotteistaan ja ratkaisuistaan tuosta. Kiertotalous on myös maailman johtavan metsäkonevalmistajan Ponssen strategian ytimessä: se esimerkiksi tehdaskunnostaa koneen osia ja siten palauttaa ne uudenveroisina jälleen käyttöön.

Ajureita kiertotalouteen ei tarvitse etsiä kaukaa.

Kulutamme maapallon luonnonvaroja yli sen kestävyyn. Yksinomaan puuvillan tuotanto nielee vesivaroja vaarallisen paljon. Fosfiilisesta öljystä tehtyä muovia kannattaisi ennemmin prosessoida uudelleen kuin polttaa.

Luonnonvarojen huvetessa Suomen – ja koko maailman – on siirryttävä resurssitehokkaampaan kiertotalouteen.

jatkuvu >

iStockphoto

KIERTOTALOUDEN YKSISELITTEINEN TAVOITE ON VÄHENTÄÄ JÄTE MINIMIIN JA HYÖDYNTÄÄ KAIKKI MATERIAALIT JA TUOTTEET KESTÄVÄLLÄ TAVALLA.

jatkuu >

– Iso systeeminen muutos ei toteudu helposti. Siksi tarvitaan koko yhteiskunnan läpäiseviä keinoja muutoksen nopeuttamiseksi, Leena Aarikka-Stenroos sanoo.

Euroopan unionin jäsenvaltioissa syntyy vuosittain noin 2,5 miljardia tonnia jätettä. Nykytietämyksellä tästä kuormasta olisi ollut moneksi.

Kiertotalouden yksiselitteinen tavoite on Leena Aarikka-Stenroosin mukaan vähentää jäte minimiin ja hyödyntää materiaalit ja tuotteet kestäväällä tavalla niin pitkälti kuin mahdollista.

– Kiertotalous tapahtuu hyvin monin tavoin – kierrättäminen on vain tunnetuin keino. Se tapahtuu myös niin, että korjaamisen tai huoltopalveluiden kautta tuotteiden elinkaari pitenee. Kyse voi olla tuotteen lainaamisesta tai vuokraamisesta, tai palvelun käyttämisestä tuotteen sijaan, professori listaa. Esimerkiksi kompressorilmaa tai moottorivoimaa asiakasyritys voi ostaa palveluna: tällöin toimittajayrityksellä on intressiä tehdä laitteista kestävämpiä ja huollettavia, ja tarvitaan vähemmän laitteita.

Moni yritys haluaisi toimia kestävän kiertotalouden periaatteiden mukaisesti, mutta vastaan tulee usein toiminnan kannattamattomuus.

CICAT2025-hankkeessa tutkimus kohdistuu kiertotaloutta vauhdittaviin mekanismeihin – katalyytteihin – sekä kiertotalouden ekosysteemeihin.

– Yhdistämme hankkeessa osamista teknologiasta, liiketoiminnasta, politiikasta, lainsäädännöstä, jopa taiteesta, lingvistiikasta ja sidosryhmävuorovaikutuksesta, Leena Aarikka-Stenroos luettelee.

Tutkijaryhmä hakee laaja-alaisesti tietoa ja ymmärrystä esteiden raivaamiseksi uuden talouden tieltä. Hanke pureutuu jopa kiertotalouteen liittyvään sopimusoikeuteen.

Kyse ei ole selvityksistä, vaan vertaisarvioituista tieteellisistä artikkeleista. Näiden havainnoista on koottu yleistajuisia politiikkasuosituksia hankkeen verkkosivustolle.

– Hankkeen tulosten on tarkoitus tuottaa tietoa asiantuntijoiden ja päättäjien käyttöön, kunnista yrityksiin ja hallintoon, Leena Aarikka-Stenroos sanoo.

– Teemme tiivistä yhteistyötä hyvin monien tahojen kanssa: hankkeen tutkijat ovat tähän mennessä pitäneet likemmäs 400 esitystä ja pelkästään hankkeen vaikutuspiirissä on ollut satoja yrityksiä ja kymmenkunta kaupunkia ja kuntaa.

Kiertotaloudellisen ajattelun ottaminen toimintamalleihin vaatii niin yrityksiltä kuin kunnilta aivan uutta ajattelumallia ja myös rohkeutta niin ihmisiltä kuin organisaatioilta. Muutos on hidasta ja siksi turhauttavaakin. Professori kertoo havainneensa CICAT2025-hankkeen aikana innostusta ja ilmapiirin muuttumista myönteiseksi kokonaisvaltaiselle kiertotalousajattelulle. Muutoksen vääjäämättömyys aletaan ymmärtää: ja hidastelun sijaan fiksuimmat toimijat ovat jo alkaneet harjoitella uusia toimintamalleja.

Monessa tuotantoyrityksessä eletään nyt kriittisiä aikoja materiaalipulan tai niiden kohonneiden kustannusten vuoksi.

Tuotantotalouden professorina Leena Aarikka-Stenroos tietää, että kriisit ovat ajureista tehokkaimpia.

– Toivon, että kunnat tarttuisivat tähän asiaan kokonaisvaltaisesti ja lähtisivät osaltaan edistämään kestävä kiertotaloutta.

Paluuta vanhaan normaaliin ei kuitenkaan enää ole näköpiirissä. •

EUROOPAN MUUTTOLIIKEVERKOSTO

Euroopan muuttoliikeverkoston (European Migration Network, EMN) Suomen yhteyspisteen tuottamat uusimmat julkaisut:

Maahanmuutto- ja turvapaikkaraportti 2021

Tämä raportti antaa yksissä kansissa kokonais-
kuvan siitä mitä kehityskulkuja maahanmuutto- ja
turvapaikka-asioissa on tapahtunut Suomessa niin
lainsäädännön kuin myös käytännön osalta vuonna
2021. Raportti sisältää myös monipuolisia tilastoja
maahanmuuton eri osa-alueilta.

Maahanmuuton tunnusluvut 2021

Tilastokatsaus Maahanmuuton tunnusluvut 2021
kokoaa yhteen laajasti Maahanmuuttoviraston,
Poliisin, Rajavartiolaitoksen ja Kansainvälisen
siirtolaisuusjärjestön (IOM) tilastoja maahanmuuton
ja paluuasioiden osalta.

Yhteystiedot:

Euroopan muuttoliikeverkosto,

Maahanmuuttovirasto

Puh: 0295 430 431

emn@migri.fi

www.emn.fi (Suomen kansalliset verkkosivut)

www.ec.europa.eu/emn/

(kansainväliset verkkosivut)

Julkaisut löytyvät osoitteesta:

www.emn.fi/raportit/uusimmat_raportit

Ruotsin- ja englanninkieliset versiot ilmestyvät
kesän aikana.

Julkaisut saatavana painettuina (rajoitettu määrä)
elokuun alkuun mennessä, tiedustelut sähköpostitse
osoitteeseen emn@migri.fi

A close-up photograph of an elderly person's face and hand. The person has white hair and deeply wrinkled skin. Their hand is raised to their forehead, with fingers spread, partially obscuring their eyes. The lighting is soft, highlighting the texture of the skin and the veins on the hand. The background is a blurred, light blue color.

TOIMIIKO VERKKOASIOINTI
SOSIAALIPALVELUISSA? ONKO
ASIAKKAIDEN JOUKOSSA SELLAISIA,
JOTKA HERKÄSTI JÄÄVÄT VÄLIIN?

teksti | Pirjo Silveri

ETTEI YKSIKÄÄN PUTOAISI AVUN ULKOPUOLELLE

*Syrjiikö digitalisointi ihmisiä
sosiaalipalveluissa?*

-Kyllä, elleivät palvelut ole kaikkien saatavilla ja ellei yhdenvertaisuus toteudu, tiivistää sosiaalityön professori **Aini Pehkonen** Itä-Suomen yliopistosta.

Nyt on aika keskustella, miten uusille hyvinvointialueille syntyy eettisesti kestäviä ratkaisuja ja rakenteita.

Vaikka digiloikkaan liittyy kosolti innostusta ja innovatiivisuutta, varautunut asenne nostaa välillä päätään.

Toimiiko verkkoasiointi sosiaalipalveluissa? Onko tietosuojaa taattu? Onko asiakkaiden joukossa sellaisia, jotka herkästi jäävät väliin? Millaisia kokemuksia työntekijöillä ja asiakkaila on moderneista tavoista – tai käytön esteistä?

KAKSin tuella Aini Pehkonen etsi vastauksia professorikollegansa **Johanna Lammintakasen** ja projektitutkija **Anna-Maija Pyykösen** kanssa.

”...tehtävä on luoda raamit sille, miten digitalisoituva sosiaali- ja terveydenhuolto huomioi haavoittuvassa asemassa olevat. Turvallisuuden varmistamiseksi tarvitaan yhteiset eettiset pelisäännöt.” (Asiakas- ja potilasturvallisuusstrategia 2022–2026)

Potilasturvallisuus on terveydenhuollon termi, asiakasturvallisuus tulee tutkimuksellisesti takamatkalta.

jatkuu >

jatkuu >

– Käsité on sosiaalihuollossa melko uusi. Sisällössä sinänsä on tuttua, olemme puhuneet esimerkiksi hyvästä kohtelusta, työn laadusta ja vaikeavuudesta.

”Suomesta asiakas- ja potilasturvallisuuden mallimaa 2026”, visioi vastikään julkaistu valtakunnallinen strategia.

Aini Pehkonen pitää hyvänä, kun tavoitteet ovat korkealla. Osaltaan se aktivoi miettimään, mitä tämä tarkoittaa eri-ikäisille ja erilaisten sosiaali- ja terveyshuolien kanssa kamppaileville.

Palveluverkoston luomisvaiheessa kannattaa kuulla kaikkia osapuolia. Sote-uudistus tarjoaa historiallisen sauman järjestelmällisesti kehittää asiakas- ja potilasturvallisuutta, ohjata resursseja turvallisuustoimintaan, valvontaan, tilannekuvan ylläpitoon, mittaamiseen, raportointiin ja tulosten seurantaan.

– Pistemäisten, nopeiden ratkaisujen sijaan toivon kestäviä ratkaisuja, Pehkonen esittää.

Turvallisuuden edistäminen on yhteistä työtä ja kaikkien etu; palvelujen käyttäjien, työntekijöiden ja organisaatioiden.

Haitat ja vahingot aiheuttavat inhimillistä kärsimystä asiakkaan tai potilaan lisäksi hänen lähipiirilleen, ja sosiaali- ja terveydenhuollon virheet käyvät kalliiksi yhteiskunnalle.

Valtiontalouden tarkastusviraston raportti (2021) arvioi kustannuksiksi jopa miljardi euroa vuosittain. Poikkeavat tapahtumat vaikuttavat myös mukana olleiden ammattilaisten hyvinvointiin, pahimmillaan työkykyä uhkaavasti.

Kansallisen strategian nimi kuvastaa ajattelun muutosta. Ensin laadittiin potilasstrategia, seuraava oli potilas- ja asiakasturvallisuusstrategia. Tuorein nimettiin asiakas- ja potilasturvallisuusstrategiaksi.

Aini Pehkosen mukaan se on ensimmäinen aidosti yhteinen, sosiaalihuollon näkökulma on terveydenhuollon rinnalla. Yhteistyö ja sujuva tiedonkulku ovat tärkeitä. Kummallekin ihmisten kohtaaminen ja hyvä kohtelu ovat ydintä ja samantyyppiset kysymykset arkea.

– Voimme oppia toisiltamme hyviä käytäntöjä, miten hoidamme asioita tietoturvallisesti ja tietosuojatusti niin, että kaikki saavat olla levollisin mielin. Tai miten vahvistamme asiakkaan osallisuutta, koska hän on kuitenkin asiantuntija omassa asiassaan.

Käsi kädessä kuljetaan myös sitä kautta, että moni sosiaalihuollon asiakas tarvitsee paljon terveydenhuollon palveluja.

”Palveluiden käyttäjillä on yleensä ammattilaisia kokonaisvaltaisempi kuva eri palveluyksiköiden yhteistyöstä ja yhteensovittamisen haasteista. Heidän kokemuksensa paljastavat ne tilanteet, jotka aiheuttavat turvattomuuden tai epätietoisuuden tunnetta.” (Asiakas- ja potilasturvallisuusstrategia 2022–26)

Sosiaalityöntekijälle perustyon osaaminen ei enää riitä, vaan yhä enemmän on hallittava erilaisia ohjelmia ja järjestelmiä.

– Siksi tarvitaan eettistä keskustelua teknologian vaikutuksista liittyen luottamuksellisuuteen, yksityisyyteen sekä ammatillisiin käytäntöihin.

Turvallisuustyössä asiakkaita on hyödynnetty turhan vähän, mutta nyt osallisuuden vahvistaminen on kirjattu strategiaan.

– Osallistaminen ja luottamuksen rakentaminen ovat ensimmäisiä askelmerkkejä. Luottamus syntyy vähitellen, ja ensimmäiseksi sosiaalityöntekijä kuuntelee asiakasta. Se ei hoidu kiireellä, vaan vie aikaa, koska pitää kerätä tietoa, mahdollisesti

USEIN PROSESSIT OVAT JÄNNITTÄVIÄ ASIAKKAALLE, JONKA TÄYTYY SITOUTUA ASIANSA HOITAMISEEN.

konsultoida muita tai kutsua moniammatillisia toimijoita koolle. Usein prosessit ovat jännittäviä asiakkaalle, jonka täytyy sitoutua asiansa hoitamiseen.

Ammattilaiset ymmärtävät ammattikieltä, mutta asiakkaille on viestittävä niin, että nämä ymmärtävät.

Sähköisissä palveluissa lomakkeiden kielen täytyy olla helppotajuista, logiikan toimivaa. Samoin työntekijöiden on voitava luottaa, että heidän suojaamansa ja käyttämänsä dokumentit ovat aidosti turvassa.

Aini Pehkonen

Mikko Tikkanen

Käytettävyyden näkökulmasta asiakkaita voisi Pehkosen mielestä hyödyntää nykyistä enemmän järjestelmiä kehitettäessä.

Luonteeltaan sosiaalityö on verkostomaista. Mukaan pyydetään myös asiakkaan läheiset: ketkä muut tarvitsisivat apua, keitä tulee huomioida palveluprosessissa? Jos yhdellä perheenjäsenellä on huolta, se heijastuu toisiin. Mahdollistavatko sähköiset palvelut, että he kaikki ovat avun piirissä?

Esimerkiksi ikä, vamma, sairaus, asuinpaikka tai etninen tausta eivät saa horjuttaa asiakasturvallisuutta. Kun kaikki nämä otetaan huomioon, on oltava tarkkana, ettei yhdenvertaisuus vaarannu.

Myös sosioekonominen asema vaikuttaa paljon. Tekniset laitteet ovat hintavia, eikä kaikilla ole niihin varaa.

– Digitalisaatiota pystytään hyödyntämään, mutta eihän se kaikkea ratkaise. Sekä asiakkaat että työnte-

kijät haluavat kasvokkaista kontaktia. Vaatii harkintaa, missä kohtaa asiakastyötä on mahdollista ja viisasta hoitaa etänä.

”...osa tipahtaa siitä keltasta pois ja on sellaisia minunkin asiakaskunnassa, jotka ei halua toimia sähköisten kanavien välityksellä”. (Sosiaalityöntekijä)

Suomen väestö vanhenee, ja mieleen tulee heti, pystyvätkö ikäihmiset hankkimaan aina uutta tekniikkaa ja opettelemaan sen käyttöä.

Aini Pehkonen kuitenkin tietää, että katvetta on joka ikäryhmässä.

– Jotkut ovat äärimmäisen ketteriä, joillekin sähköiset palvelut tuottavat haastetta. Usein keuhataan, että nuoret ainakin ovat taitavia. He hallitsevat kyllä sosiaalisen median, mutta kun siirrytään asiointiin viranomaisen kanssa, he saattavat tarvita tukea ja ohjausta.

Aini Pehkonen kantaa erityistä huolta niistä, jotka ovat taloudellisesti tiukoilla.

– Miten saamme julkisiin palvelupisteisiin tietoturvaliset systeemit? Jos vaaditaan vahvaa tunnistautumista, onko kaikilla pankkitunnuksia?

”Epäeettistä on myös olla tarjoamatta toimivia digitaalisia palveluita, jos kuitenkin joukossa on heitä paljon, jotka palveluista hyötyisivät. Huolta pitää pitää siitä, että yhdenvertaista palvelua saavat myös he, kenellä ei ole kykyä sähköiseen asiointiin.” (Sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityön professori näkee digitalisoinnissa paljon äärimmäisen hyvää. Teknologiaa on jo hyödynnetty valtavasti, ja kehitys menee yhä eteenpäin. Etäyhteyksien ja sähköisen asiointin odotusarvona ovat nopeus, joustavuus, tehokkuus ja kustannussäästöt.

– Samalla herää huolta ja jopa pelkoa, ovathan palvelut turvallisia? Toimivatko verkkoyhteydet riippumatta siitä, missä päin Suomea asuu? Mahdollistaako järjestelmän monimutkaisuus haavoittuvuuden? Ajattelen asiaa riskien kautta, ja raporttimme iso viesti kuuluu: huomioimme varmasti sen, ettei jollakin uudella toimintatavalla syrjäytetä ketään.

Syksyllä 2020 paljastunut psykoterapiakeskus Vastaamon tietomurto oli laajasti julkisuudessa. Potilaskertomusten vuotaminen on jo sinällään katastrofi. Lisäksi vuoto sisältää identiteettivarkauksien riskin.

Vastaamon tapaus on konkreettinen esimerkki, miksi yksityisyyden suojasta, tietoturvasta ja eettisistä kysymyksistä täytyy kääntää suurin piirtein jokainen kivi.

– Kun tapahtuu jotakin näin järkyttävää, ja vaikka virheet ja erheet saadaan korjatuksi, luottamuksen palauttaminen kestää kauan.

”Korona-aikana etätyö on saanut uuden merkityksen: Yllättävän paljon sosiaalityötä voi tehdä diginä”. (Työntekijä)

jatkun >

jatkun >

Digitalisaatio on perustavanlaatuisesti muuttanut organisaatioiden toimintaa ja ihmisten käyttäytymistä. Se on läsnä kaikkialla yhteiskunnassa, hallitusohjelmista kansalaisten arkeen.

Sähköiset kanavat eivät tunne maantieteellisiä rajoja, ne ovat aikamme lähipalveluita.

Useimmille uusi teknologia on helposti saatavilla ja älykkäiden laitteiden käyttö jokapäiväistä. Osalle se on kuitenkin saavuttamattomissa, syystä tai toisesta.

Aini Pehkonen miettii yleisellä tasolla ja etenkin haavoittuvassa asemassa olevien kannalta:

– Mikä tai kuka nykyään on se taho, joka opettaa kansalaisia sähköisten palvelujen äärelle? Missä on sellainen paikka, jossa voi turvallisesti mielin harjoitella? Miten liitän dokumentin? Onko tiedostomuoto oikea?

Entä kun järjestelmässä ilmenee häiriö? Mitä silloin, kun verkkoyhteys on heikko?

Kun internetin ihmeellinen maailma oli uutta ja toimija toisensa perään alkoi siirtyä verkkoon, eri ryhmille järjestettiin opetusta. Nyt kaikki ovat verkossa, viranomaiset ja yritykset, pankit ja vakuutusyhtiöt, Kela ja verohallinto....

– Yhdenvertaisuus tietoyhteiskunnassa ei toteudu, jos asioiden hoito kompastuu siihen, ettei osaa käyttää järjestelmää, Pehkonen muistuttaa.

”Jos ajattelee ihan alkavaa hoitosuhdetta tai asiakassuhdetta, minne vaan nii kyllä se voi olla aina hyvä käydä paikan päällä vaikka se eka kerta ja sitten tietää kuitenkin vähän, näkee ihmistä ja tietää millainen on...”(Asiakas)

JOS ASIAKAS TOIVOO HENKILÖKOHTAISTA TAPAAMISTA, TYÖNTEKIJÄ JÄRJESTÄÄ SEN.

Sosiaalihuollossa lähtökohtana on apua tarvitsevan kuuleminen. Jos asiakas toivoo henkilökohtaista tapaamista, työntekijä järjestää sen. Jos asiakas haluaa oppia asioimaan digitaalisesti, työntekijän työ laajenee ohjaukselliseen suuntaan: ”tämän lomakkeen täytät näin ja näin, tätä valikkoa pitkin pääset tänne ja tänne”.

Ellei asiakas tahdo hyödyntää sähköisiä palveluita, on huolehdittava, ettei siinäkään tapauksessa jää ulkopuolelle.

– Palveluorganisaatio ei aina pysty vastaamaan tarpeisiin ja toivei-

siin siinä syvyydessä ja laajuudessa kuin asiakas haluaisi. Valitettavasti sellastakin tapahtuu, mikä tuottaa harmitusta ja huolta, ja samalla työntekijälle eettistä taakkaa.

Itä-Suomen yliopiston tutkimus-
hanke osoitti, että tiettyjä kysymyksiä on helppo esittää anonyymisti netissä.

– Neuvonnan tyyppisessä sosiaalityössä verkko palvelee, mutta sitten kun asiasta tulee henkilökohtainen, ainakin aluksi on päästävä kasvokkain keskustelemaan. Puheen ohella viestimme myös ilmeillä ja eleillä, ja luottamuksen rakentamisessa tällaisilla seikoilla on merkitystä.

Alkutilanteen kartoittamista koskevat mielipiteet olivat yhteneväiset asiakkailta ja työntekijöillä. Samoin molemmat arvostivat puhelinta. Sen suosio ensisijaisena välineenä oli hienoinen yllätys tutkijoillekin.

– Työntekijät kokivat, että puhelimella tavoittaa asiakkaat parhaiten ja nopeimmin. Vaikka tutkimusajan kohta osui korona-aikaan, videoneuvotteluja asiakkaan ja työntekijän välillä oli vain vähän. Silloin etäyhteyttä oli helpompi käyttää, jos jo aiemmin oli tavattu, ja ensikontaktit ja alkututustumiset takana. Sen sijaan työntekijöiden keskinäisessä yhteydenpidossa, kokouksissa ja ammatillisissa keskusteluissa käytettiin Teams-palaverieita.

Etäyhteydellä tapahtuneissa neuvotteluissa työntekijä ei aina ollut vakuuttunut, oliko asiakas todella yksin tilanteessa. Sama päti toisinpäin, ja asiakas mietti, kuinka moni kuulee keskustelun.

Puolin ja toisin heräsi epäilyksiä vaitiolon pitävydestä: onko keskustelu kahdenvälistä vai onko kuviossa joku muu, jota kamera ei tavoita.

Sähköisten palvelujen laatu ja epäkohtiin puuttuminen ovat merkittäviä asiakkaiden ja organisaatioiden kannalta, mutta myös työntekijöiden jaksamisen ja työn mielekkyyden näkökulmasta.

Tutkijat puhuvat ”harmaasta alueesta”, joka muodostuu, ellei työ-

ETÄYHTEYDELLÄ TAPAHTUNEISSA NEUVOTTELUISSA TYÖNTEKIJÄ EI AINA OLLUT VAKUUTTUNUT, OLIKO ASIAKAS YKSIN TILANTEESSA. SAMA PÄTI TOISINPÄIN.

yhteisöissä ole yhteisiä sopimuksia, miten toimitaan.

Luottamukseen perustuvasa asiakastyössä tämä voi aiheuttaa epätasaisia työkäytäntöjä ja kasvat-
taa työntekijän eettistä taakkaa.

– Ellei toimintatavoista avoimesti keskustella ja päätetä, työntekijä jää verrattain yksin, ja hän joutuu ta-
pauskohtaisesti ratkaisemaan, mitä
teen tässä tilanteessa.

Etetisi kysymyksiä kannattaisi pohtia useita kertoja, prosessin-
omaisesti.

– On hyvä nostaa esiin, millaisissa tilanteissa joku työntekijä on kokenut, että tämä on turvallista, tai ettei hän oikein tiedä, miten toimisi. Tai miten on hoidettu tilanteet, joissa ei ole parasta ratkaisua, vaan pitää valita huonoista paras.

*”Asiakkaan tietoturvasta ei puhuta riittävästi ja etsitä ratkaisuja. Eri-
laisten sovellusten käyttöönottoon, esim. WhatsApp, tulee asiakkailta kuitenkin koko ajan painetta.”* (Sosiaalityöntekijä)

Koulutusta työntekijät kaipa-
sivat lisää, tiedon tarve on täysin ilmeinen. Kun työnantajat sitten tarjosivat sitä, tapahtui jotakin. Kysyntä ja monipuolinen tarjonta eivät kohdanneet.

– Työntekijät eivät joko osallistuneet tai heillä ei ollut mahdollisuutta osallistua siinä määrin kuin olivat pyytäneet. Eikö tarjottu koulutus täsmällisesti vastannut toivetta ja jätettiin siksi väliin? Vai oliko arkipäivän työ niin hektistä, ettei siitä pystynyt irrottautumaan koulutukseen?

Ohjeistuksia, suunnitelmia ja strategioita työyhteisöissä oli usein tehty, ja ne olivat avoimesti saatavilla. Silti ne eivät välttämättä kiinnittyneet arkeen, eikä niiden sisältöä tunnettu.

– Strategioilla luodaan tulevaisuutta. Kiinnostavaa, miksi ne koettiin etäisinä. Kokivatko työntekijät ne etäiseksi, koska heidän mielipidettään ei kuultu laadinnassa? Vai kirjoitetaanko ne liian yläkäsitteillä, ja siksi on vaikea hahmottaa oman työn linkittymistä ja laajentamista strategiaan?

Sosiaalipalveluja kehitettäessä myös johtajuudelta vaaditaan paljon, alkaen ilmapiiristä työyhteisössä. Johtamisella ja organisaatiokulttuurilla on iso rooli muutoksessa – kuinka motivoitetaan ja kuinka annetaan palautetta, kun uutta otetaan käyttöön.

On inhimillistä, että työssä tapahtuu virheitä, mutta käsitelläänkö ne avoimesti? Opitaanko niistä vai herättävätkö ne syyttävän mielen ja halun vaieta?

Sosiaalihuollon kentälle digita-
lisaatio on marssittanut uudenlaisia kysymyksiä, jotka täytyy ensin tunnistaa ja joihin sitten täytyy löytää vastauksia. Silti valmista tuskin tulee.

– Kun yksi eettinen kysymys saadaan ratkaistua, saamme lisää tilalle. Yhteiskunnan haasteet muuttuvat, ja samalla tulee asioita, joiden äärelle täytyy pysähtyä. Se edellyttää jatkuvaa valppautta. •

➔ KAKS rahoitti tutkimusta.

➔ Lataa tästä:

Anna-Maija Pyykönen, Johanna Lammin-
kanen, Aini Pehkonen: Syrjiikö digitalisoi-
ti ihmisiä sosiaalipalveluissa? Kunnallissalan
kehittämässätiön julkaisu 50, 2022

Asiakas- ja potilasturvalli-
suusstrategia ja toimeenpa-
nosuunnitelma 2022–2026:

Kursivoinnit lainauksia valtakunnallisesta
asiakas- ja potilasturvallisuusstrategiasta ja
Syrjiikö digitalisointi ihmisiä sosiaalipalveluissa”
–tutkimushankkeen haastatteluista

ITSEHALLINNON IHANUUS JA KURJUUS

Mitä kuuluu kunnalliselle itsehallinnolle sote-uudistuksen jälkeen, emeritusprofessori Olli Mäenpää?

Suomen kunnat ovat eurooppalaisessa vertailussa edelleen vahvoja toimijoita vielä sote-uudistuksen jälkeenkin.

Näin sanoo Helsingin yliopiston hallinto-oikeuden emeritusprofessori **Olli Mäenpää**.

Olli Mäenpää on seurannut tarkoin viime vuosina kaikkia sote-uudistushankkeita arvioidessaan uudistuksiin liittyviä lakiesityksiä eduskunnan keskeisissä valiokunnissa.

Mäenpään mukaan kaikkia uudistushankkeita on yhdistänyt johdonmukaisuus siinä, että nykyisenlaiset kunnat ovat liian heikkoja suoriutuakseen sote-järjestämistä vastuun velvoitteista.

– Vuosien aikana ehdittiin pohtia montaa eri mallia ja lopulta päädyttiin tähän malliin, jossa on vähiten heikkouksia, Mäenpää sanoo.

”Tähän malliin” tarkoittaa maa-kuntien laajuisia hyvinvointialueita Helsinkiä ja Uttamaata lukuun ottamatta. Kaikkiaan 21 hyvinvointialuetta ja Helsingin kaupunki vastaavat jatkossa sote- ja pelastuspalveluista.

Millainen kunnallinen itsehallinto jää jäljelle?

– Voisi ajatella, että kuntien kanalta muutos on myönteinen ja niiden asemaa enemmänkin vahvistava kuin heikentävä, Mäenpää vastaa.

Hänen mukaansa kunnat palaavat lähemmäs alkuperäistä ideaa, jossa paikallisyhteisön rooli on ollut keskeinen.

– Jos kunnat hoitavat taitavasti oman roolinsa, ne vahvistuvat paikallisia toimijoina ja koheesion ylläpitäjinä.

Uudistuksen puolesta liputtaneet ovat pitäneet hyvänä, että kunnat saavat erilaistua vapaasti.

Valtiovarainministeriö teetti vuonna 2019 asiantuntijaselvityksen perustuslain reunaehdoista kuntien tehtävien eriytymiselle. Selvityksen mukaan perustuslaki ei olisi este sille, että erilaisilla kunnilla voisi olla erilaisia vastuita.

Esimerkiksi suurilla kaupungeilla voisi olla lainsäädännön mahdollistamia tehtäviä, joita muilla kunnilla ei olisi.

– Tämä on yksi malli kehittää kuntien toimintaa. Toinen voisi olla kuntien vapaaehtoiseen yhteistoimintaan pohjautuva malli, Mäenpää sanoo ja muistuttaa, että sote-uudistuksessa purkautuu koko joukko niin sanottuja pakkokuntayhtymiä kuten sairaanhoitopiirit.

Uusia kuntia on luonnehdittu siivistys- ja elinvoimakunniksi. Usein toistettu listaus tulee tässä: varhaiskasvatuksen, koulutuksen, kirjasto-, kulttuuri-, nuoriso- ja liikuntapalveluiden lisäksi kunnille jäävät kaavoitus, maankäyttö, elinkeinopolitiikka, infrapalvelut ja uutena työllisyyden hoito.

Mutta tässä ei ole koko totuus.

Olli Mäenpää painottaa, että kunnille jää merkittäviä sääntelytehtäviä, joista on julkisuudessa puhuttu varsin vähän.

– Ei pidä antaa sellaista kuvaa, että kunnat hoitavat lutuisia ja pehmeitä asioita. Kunnilla on vahva rooli erilaisten velvollisuuksien ja oikeuksien jakamisessa. Kunnan rooli julkisena val-

lankäyttäjänä ei katoa, Mäenpää sanoo.

Esimerkiksi kaavoitus, rakennusvalvonta, ympäristövalvonta ja ympäristöterveysvalvonta ovat luonteeltaan viranomaistoimintaa, johon Mäenpään mukaan sisältyy kovia lupa- ja valvontatehtäviä.

Vähäiselle julkiselle keskustelulle on jäänyt myös kuntakonserni. Kunnilla on jatkossakin liikelaitoksia, tytäryhtiöitä ja säätiöitä.

– Suurissa kaupungeissa kuntakonserniin kuuluu erittäin merkittäviä tytäryhtiöitä ja liikelaitoksia, joilla voi olla palveluksessaan tuhansia työntekijöitä, Mäenpää muistuttaa.

Professori arvioi omistajaohjauksessa olevan suurta hajontaa kuntien välillä. Hän kertoo seuranneensa josain määrin kuntien omistajaohjaukseen liittyviä linjauksia.

– Asiakirjoista käy ilmi, että esimerkiksi Helsingillä on aitoa pyrkimystä hyvään omistajaohjaukseen, mutta kaikilla kunnilla tilanne ei selvästikään ole hallussa.

Olli Mäenpää painottaa, että kuntayhtiöiden tulee toimia kuntakonsernin edun mukaisesti ja konsernijohdon virkavelvollisuus on katsoa, että näin tapahtuu.

– Joissakin kunnissa on jäänyt huomaamatta, että yksittäiset konsernin osat, yhtiöt ja säätiöt eivät voi olla itsenäisiä markkinatoimijoita.

Helmikuussa 2021 oikeusministeriö tiedotti asettaneensa työryhmän ajantasaistamaan julkisuuslakia. Puheenjohtajaksi ministeriö kutsui Olli Mäenpään.

Kuntien asiakirjajulkisuus on kuntajohdon ja median pysyvä kiistanaihe. Mäenpää on julkisuudessa useaan otteeseen ottanut kantaa tapauksiin, joissa kunta on asiattomasti salannut julkisuuslain piirissä olevia asiakirjoja.

jatkuu >

**KUNNILLA ON VAHVA ROOLI ERILAISTEN
VELVOLLISUUKSIEN JA OIKEUKSIEN JAKAMISESSA.
KUNNAN ROOLI JULKISENA VALLANKÄYTTÄJÄNÄ EI KATOA.**

ON TÄRKEÄÄ, ETTÄ MEILLÄ ON JULKISISSA HALLINNOSSA ITSEHALLINNOLLINEN, DEMOKRAATTINEN PAIKALLISHALLINTO.

jatkuen >

Media on vuosien ajan nostanut keskusteluun myös aivan ilmeisen ongelman julkisuuslaissa: kuntien yhtiöt eivät kuulu julkisuuslain piiriin.

Olli Mäenpää ei työryhmän puheenjohtajana katso voivansa kommentoida asiaa laajemmin.

– Sanotaan näin, että kaikissa muissa Pohjoismaissa ja Virossa kuntayhtiöt kuuluvat julkisuuslain piiriin. Vain Suomessa näin ei ole. On lainsäätäjän tehtävä päättää, pitäisikö tämä ero kuroa umpeen.

Asiakirjajulkisuus ei ole ainoa kysymys, josta media on ollut vuosien varrella yhteydessä professori Mäenpäähän.

Repertuaari on ollut laaja. Mäenpää on kommentoinut muiden muassa oudolta näyttäviä kunnallisia päätöksiä ja päätöksiä, joita ei ole perusteltu lainkaan, on kysytty viranhaltijoiden ja päättäjien esteellisyyksistä, kuntalaisten yhdenvertaisesta kohtelusta, kuntajohtajien irtisanomisiin liittyvistä sotkuista. Listaa voisi jatkaa vielä laajalti.

Olli Mäenpää on toimittajien pyynnöstä perehtynyt niin moniin kummallisiin kunnallisiin asiakirjoihin, että voisi kuvitella professorin saaneen kunnista tarpeekseen.

Päinvastoin.

Pääsääntöisesti kunnat toimivat hyvin. Arvostan suuresti kunnallista itsehallintoa ja se harmit-

taa, että joissakin kunnissa ei välitetä hyvän hallinnon vaatimuksista, Mäenpää sanoo.

– Kunnallinen itsehallinto vahvistaa oikeusvaltiota. On tärkeää, että meillä on julkisessa hallinnossa itsehallinnollinen, demokraattinen paikallishallinto.

Lainsäädännön velvoittama hyvän hallinnon vaatimus on Olli Mäenpääle tärkeä aihe. Siksi hän toivoisi kuntien korjaavan itse ilmeisen asiattomat ja virheelliset menettelyt.

Mutta jos kunnat eivät korjaa, kuntien tilintarkastuksen pitäisi hallinnon tarkastamisen yhteydessä puuttua virheellisiin ja asiattomiin menettelyihin.

– Tilintarkastus on tarkastustoimintaa ja tarkastustoimintaa pidetään meillä julkisena hallinto-tehtävänä ainakin perustuslain mukaan.

Tarkastustoimintaan liittyvän sääntelyn pitäisi olla kunnossa, mitä se ei tällä hetkellä ole. Sekä kuntalaissa että hyvinvointialueita koskevassa lainsäädännössä tilintarkastuksesta on kirjoitettu muutama ylimalkainen säännös.

Olli Mäenpää katsoo, että olisi syytä pohtia aivan alusta alkaen, mikä taho on kelpoinen hoitamaan kuntien ja hyvinvointialueiden tarkastusta, millaisia vastuuvaatimuksia näillä pitäisi olla ja millaisia kyvykkyyksiväatimuksia tarkastusyhteisöille pitäisi

asettaa, Mäenpää sanoo.

Vaikka suhmuroinnit ja väärinkäytökset eivät ole kunnallisen itsehallinnon valtavirtaa, professori pitää huolestuttavana tilannetta, jossa tarkastus ei puutu asiattomuuksiin, vaan ne jäävät median tehtäväksi.

Palataan vielä lyhyesti sote-uudistukseen ja hyvinvointialueisiin.

Olli Mäenpää muistuttaa, että kunnallinen itsehallinto ei tarkoita pelkästään hallintoa vaan sen ytimessä ovat kuntalaisten palvelut.

Lainsäädäntö velvoittaa kuntia kohtelemaan kuntalaisia yhdenvertaisesti.

– Palveluiden yhdenvertaisuuden turvaaminen on ollut kaikissa vaiheissa keskeinen peruste siirtää kunnilta sote-palvelut laajemmille hartioille. On nähty, että kunnat eivät ole suoriutuneet kaikissa tilanteissa lainsäätäjän asettamista velvoitteista.

Kipupisteet löytyvät usein sieltä, missä ovat heikoimmassa ja hauraimmassa asemassa olevat kuntalaiset: vanhukset, vammaiset, lastensuojelun piirissä olevat lapset ja nuoret, ikääntyneet omaishoitajat ja hoidettavat.

– Yhdenvertaisuus voi toteutua uusilla hyvinvointialueilla vain, jos turvataan niiden rahoituksen riittävyys, Olli Mäenpää lähettää terveisensä valtion suuntaan. •

Hyvinvointialueilla on nyt näytön paikka rohkeina muutoksentekijöinä – Tulevaisuuden vaikuttavimmat ratkaisut rakennetaan yhdessä

*Hyvinvointialueiden tehtävänä on tuottaa tasapuoliset ja laadukkaat terveydenhuollon palvelut alueen asukkaille. Tärkeä tehtävä on myös varmistaa lääketutkimusten edellytykset. Tutkimus tuo alueille kiinnostavia työmahdollisuuksia ja investointeja mut-
ta ennen kaikkea uusinta hoitoa potilaille.*

Sosiaali- ja terveysjärjestelmämme on keskellä historiallisen isoa muutosta. Hyvinvointialueet järjestäytyvät kovaa kyytiä, ja uusien organisaatioiden on määrä aloittaa ensi vuoden alussa.

Tutkimus on yksi sosiaali- ja terveyspalveluiden kivijaloista. Moni sairaus on vielä voittamatta, ja siksi tutkimuksen asema on varmistettava osana alueiden toimintaa. Tämä ei ensimmäisenä tule mieleen, kun ajatukset ovat ennen kaikkea uusien alueiden palvelujen järjestämisessä.

Kaikesta lääketutkimuksesta hyötyä ennen kaikkea potilas

Tutkimukset mahdollistavat uusimmat hoidot potilaille ja maksuttomat lääkkeet hoitoyksiköille. Tutkimustyö myös kerryttää terveydenhuollon ammattilaisten tietoa ja luo heille kiinnostavia työmahdollisuuksia. Näin alueille luodaan korkean asteen työpaikkoja ja saadaan investointeja. Tästä hyvinä esimerkkeinä ovat viime aikojen uutiset Varsinais-Suomesta ja Kuopion seudulta.

”Tutkimus on keskeinen osa potilaiden hoitojen kehittymistä, diagnostiikan ja ennaltaehkäisevän työn kehittämistä. Suomalaisen yhteiskunnan on varmistettava sote-rakenteissa tutkimukselle nykyistä vahvempi asema. Meidän on edistettävä tutkimusmyönteisyyttä ja annettava terveydenhuollon

ammattilaisille aikaa tutkimuksen tekemiselle”, muistuttaa Lääketeollisuus ry:n toimitusjohtaja **Sanna Lauslahti**.

Talous ja terveys kulkevat käsi kädessä

Tehtävä aluevaltuutetuilla on vaativa, mutta äärimmäisen kiinnostava. Siinä onnistuminen vaatii sinnikkyyttä ja visio-
näärisyyttä mutta ennen kaikkea herkkiä korvia ja kykyä tehdä yhteistyötä.

Uudet hyvinvointialueet luovat päättäjille mahdollisuuden ajatella palvelujamme aivan uudella tavalla ja nähdä tutkimus osana hyvää hoitoa. Tämä edellyttää kuitenkin lääketutkimusten riittävän rahoituksen varmistamista perusterveydenhuollossa ja erikoissairaanhoidossa sekä sitä, että tutkimus nostetaan strategiseksi osaksi hyvinvointialueiden toimintaa.

Päättäjillä on aivan ratkaiseva rooli siinä, millaiseksi alueiden palvelut muodostuvat. Jokainen meistä on ansainnut maailman parhaat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ja siinä on mahdollista onnistua vain yhdessä tekemällä.

Tervetuloa keskustelemaan kanssamme lääketutkimuksen merkityksestä SuomiAreenalle!

Keskiviikkona 13.7. on SuomiAreenan Rantalavalla koko päivän luvassa kiinnostavia keskusteluja terveydestä. Mukana on koko joukko asiantuntijoita ja suomalaisia päättäjiä. Päivän ohjelman löydät verkkosivuiltamme www.laaketeollisuus.fi.

Tutkimuksella paras mahdollinen hoito

Turvataan se jatkossakin.

Lääketeollisuus

teksti | Maria Markus kuvat | Merja Ojala

ONKO PAKKO KASVAA?

*Pikkukaupungit ovat monessa asiassa
väliinputoajia, sanovat supistuvien
alueiden haasteisiin pureutuvat
Tampereen yliopiston tutkijat.*

Tutkijat peräänkuuluttavat selän kääntämistä perinteiselle kasvuaajattelulle. Hyvää elämää voi olla ilman kasvuakin.

Vain harvalla pienemmällä keskuksella on merkittäviä kasvunäkymiä. Silti niin politiikkaohjelmat kuin kaupunkien suunnittelujärjestelmät lähtevät kasvun oletuksesta.

– Kuntien kehittäminen on perinteisesti perustunut kasvuun. Siihen, että aina vain kasvetaan ja kasvetaan. Vasta nyt aletaan pikkuhiljaa ymmärtää, että kaikille ei kasvua riitä, Tampereen yliopiston Arkkitehtuurin yksikön väitöskirjatutkija **Jaana Vanhatalo** toteaa.

Keväällä aloitetussa pikkukaupunkien elinvoiman lisäämiseen keskittyvässä tutkimushankkeessa hän pyrkii yhdessä arkkitehti ja tutkija **Annuska Rantasen** sekä arkkitehtuuri- ja kaupunkitutkimuksen Epanet-professori **Ari Hynysen** kanssa selvittämään, millaisia edellytyksiä pikkukaupungeilla on kääntää meillä oleva kaupungistumiskiehitys edukseen ja miten ne voisivat hyödyntää paremmin omia vahvuuksiaan ja voimavarojaan.

– Lähtökohtana meillä on niin sanottu älykkään kutistumisen ajatus. Se lähtee siitä, että tunnustetaan ja tunnustetaan olemassa oleva tilanne ja haetaan välineitä, joilla voidaan joustavasti ja ketterästi uudistua siitä huolimatta, että perinteisillä mittareilla alue tai kaupunki ei enää kasva, Annuska Rantanen sanoo.

– Meitä kiinnostaa se, mikä on riittävää. Eli että aina ei tarvitsisi kurkotella jonnekin, mitä ei voida saavuttaa tai mikä vaatisi valtavasti resursseja. Ja että kasvun sijaan voidaan tavoitella hyvää elämää.

Aihe on tutkijoiden mukaan varsin ajankohtainen, sillä supistuvien alueiden elinvoimaan liittyvää keskustelua on alettu nyt muutenkin nostaa esiin johtuen kestävyys- ja ilmastomuutoskeskustelusta sekä alueiden eriarvoistumiskeskustelusta.

Pikkukaupunkiurbanismia elvyttämässä

Mutta mikä ylipäättään on pikkukaupunki ja onko meillä minkäänlaista pikkukaupunkikulttuuria?

Tarkkaa tai virallista määritelmää pikkukaupungille tutkijat eivät anna ja he kertovat, että termi itsessään herättää monenlaisia mietteitä.

Taannoisessa Tampereen yliopiston tutkimuksessa huomattiin, että ainakaan kaupunginjohtajat eivät halunneet kutsua johtamiaan kaupunkeja pikkukaupungeiksi.

– Ilmeisesti pikku-etuliite loi mielikuvia jostakin vähempiarvoisesta tai jopa taantumisesta. Sen sijaan he puhuivat seutukaupungeista, joka ei puolestaan viittaa kaupungin kokoon, vaan sen asemaan aluerakenteessa eikä se ilmennä asukkaan kokemusta omasta yhdyskunnastaan, Ari Hynynen toteaa ja haluaa tuulettaa käsitystä siitä, että kaupunki-sana viittaa johonkin suureen ja kasvuhakuiseen.

– Sitä paitsi kaikenkokoiset yhdyskunnat voivat kohentaa elinvoimaansa.

Hynynen on sitä mieltä, että vaikka suomalaiset pikkukaupungit eivät ole samanlaisia kuin keskieuropalaiset verrokkinsa, meillä on Suomessa omanlaistamme pikkukaupunkiurbanismia ja jokaisella pikkukaupungilla

on vielä omat erityispiirteensä.

– Nuo piirteet on tunnistettava ja valjastettava kehitysvoimaksi.

Tampereen yliopiston nyt meillä olevaan pikkukaupunkitutkimukseen on valittu kuusi kohdekaupunkia, joista puolet sijaitsee Etelä-Pohjanmaalla ja puolet Pirkanmaalla.

Etelä-Pohjanmaalta mukana ovat Alajärvi, Alavus ja Kauhava, ja Pirkanmaalta Akaa, Ikaalinen ja Virrat. Niiden asukasluvut liikkuvat noin 6 500 ja 16 000 välillä ja niillä on paljon yhteistä, mutta myös eroja.

– Halusimme vertailtavuuden takia, että kaikki kaupungit eivät ole ihan samalta maantieteelliseltä alueelta ja pyrimme myös siihen, että kaupungeilla olisi hieman erilaiset profiilit, Annuska Rantanen sanoo.

– Tavoitteenamme on ennen kaikkea tunnistaa näitä eroavaisuuksia. Emme ole etsimässä mitään kaikille sopivaa kehittämiskonseptia, vaan tuomme esiin erilaisia ratkaisuja ja tapoja toimia.

Hän nostaa esiin tutkimuksen ulkopuolelta myös länsirannikon pienet puukaupungit, joiden vanha rakennuskanta luo niihin leimallista tunnelmaa sekä Savonlinnan, jolla on hieno historia ja upeaa arkkitehtuuria, mutta joka on taantumisen kierteessä.

jatkuu sivulla 34

Mitä pikkukaupungeissa ajatellaan tulevaisuudesta?

Alavus on noin 11 000 asukkaan kaupunki Etelä-Pohjanmaalla. Moni tietää Alavuden nykyään Tuurin kyläkaupan ansiosta.

Aikoinaan Alavuden asukasluku oli lähes 14 000 ja elinkeinorakenne nojasi vahvasti maatalouteen. Nyt väestö on paitsi vähentynyt, myös ikääntynyt. Siksi kaupunginjohtaja **Liisa Heinämäen** mukaan on tärkeää hyväksyä, että tulevaisuus ei voi olla samanlainen kuin menneisyys. On löydettävä uudet vahvuudet.

- Ajattelun pitää seurata väestönmuutosta. Emme ole enää maatalouspitäjä, ja asuminen keskittyy keskustan lähelle. Meidän on kyettävä takaamaan palvelujen saatavuus helposti kaikille ikäluokille, etenkin ikäihmisille, Heinämäki sanoo.

Syntyvyys Alavudella on Heinämäen mukaan hyvä, mutta ongelmallista on se, ettei kaupungista löydy toisen asteen ammatillista koulutusta. Haasteita tuo myös kaupungin sijainti syrjässä suurilta valtaväyliltä.

Liisa Heinämäki uskoo kuitenkin Alavuden vahvuuksiin.

- Täällä voi elää maaseutumaisessa ympäristössä, tai vaikkapa kerrostalossa keskustassa järven rannalla. Meillä on myös vireää pienteollisuutta ja erinomaiset kaupalliset palvelut, hän toteaa.

- Lisäksi meillä on hyvin aktiivinen järjestö- ja yhdistystoiminta. Uskon, että tässä maailmantilanteessa ihmiset ovat alkaneet arvostaa elämänsä laatua eri tavalla kuin ennen ja haluavat kuulua johonkin, harrastaa ja toimia. Enää ei riitä, että löytyy töitä. Pikkukaupungeilla on tässä valtava mahdollisuus.

Noin 6 500 asukkaan Virrat on Pirkanmaan pohjoisin kaupunki ja se onnistui pari vuotta sitten kääntämään nettomuuton positiiviseksi pitkän miinusmerkkisen kehityksen jälkeen.

Kaupunginjohtaja **Henna Viitanen** uskoo, että panostaminen peruspalveluihin on kantanut hedelmää. Myös Virtain elinvoimapaketti vuodelta 2020 pitää sisällään konk-

reettisiä toimenpiteitä, joilla on Viitanen mukaan ollut varmasti vaikutusta.

- Nostimme vauvarahan 4 000 euroon, tarjoamme ilmaisia opiskelijasuntoja, ja uusille työntekijöille viidenkymmenen prosentin alennuksen kaupungin vuokra-asunnoista, hän luettelee.

Lisäksi pandemian tuoma etätyön yleistymisen on ollut Virroille hyvä asia.

- Olemme huomanneet, että vapaa-ajan asunnoilla vietetään entistä enemmän aikaa läpi vuoden ja se näkyy Virtain katukuvassa positiivisesti.

Viitasella on vahva usko johtamansa kaupungin tulevaisuuteen jo pelkästään siksi, että pienessä kaupungissa on tilaa, luonnonläheisyyttä ja turvallisuutta. Myös sijainti kolmen ison kaupungin keskiössä tuo omat etunsa. Virroilta on noin sata kilometriä niin Tampereelle, Jyväskylään kuin Seinäjoelle.

- Tulevaisuudessa verkostot ja eri sidosryhmät tulevat varmasti nostamaan merkitystä entisestään. •

Aarno Isomäki / Vastavalo

jatkun >

– Kauhistuttaa ajatus, että jokaiseen kylään ja kaupunkiin rakennettaisiin esimerkiksi standardimalliin kevyenliikenteenväyliä tai valaistusta. Sisä-Suomesta löytyy aika paljon pikkukaupunkeja, joiden historialliset piirteet ovat enemmän tai vähemmän kadonneet erilaisten liikennejärjestelmien ja modernisaatioprosessien myötä, Rantanen toteaa.

Alhaalta ylös ja verkostoituen

Tutkijoiden mukaan on siis tärkeää, että pieniä kaupunkimaisia yhdyskuntia tutkitaan myös kaupuneina eli arjen toimintojen tilallisina ja historiallisina kehyksinä, eikä vain kuntina, joiden lähtökohta on hallinnon prosesseissa. Omaa tutkimustaan he ovat valmistelleet kevään mittaan keräämällä materiaalia kuntien nettisivuilta, ja syksyllä on tarkoitus polkaista käyntiin työpajat, kyselyt ja paikkatietoaineiston kerääminen.

– Analysoimme niin rakennettua ympäristöä ja maankäyttöä kuin sosioekonomisia tekijöitä, kuten työpaikkoja, palveluita ja väestörakennetta, ja nykytilanteen lisäksi

katsomme hieman myös historiallisia aikajanaa, Jaana Vanhatalo kertoo.

Tarkoituksena on päästä strategiapapereita syvemmälle, aina ruohonjuuritasolle saakka. He korostavat toimijoiden voimaannuttamista ja sitä, että kansalaiset ja yritykset nähdään resursseina, ja jopa niin, että kun kunnalta puuttuu resursseja, otetaan käyttöön asukastoiminta ja luodaan myös yrityksille mahdollisuuksia toimia ja kehittää kaupunkia.

– Monissa kylissä on aktiivista kyläyhdistystoimintaa ja talkoita, joissa saadaan hyviä asioita aikaan. Pikkukaupungit ovat tässäkin vähän väliinputoajia, Vanhatalo sanoo ja heittää pallon myös kuntapäätäjille.

– Asukkaat kannattaa nähdä voimavarana. Mutta yhteisöllisyyttä ei voi pakottaa. Voidaan vain luoda raamit, missä sitä voi syntyä, ja edistää sitä.

Yksi konkreettinen asia, johon tutkimuksella tulisi syventyä, on pikkukaupunkien saavutettavuusjäljensäkin kestävä liikumisen mahdollisuus niin kaupunkien sisällä kuin ympärystykuntiin ja suurempiin keskukseen kattavampien palvelujen ääreen.

Tyypillisesti pikkukaupunkien ongelmana tuntuu olevan se, ettei voida tarjota ja kehittää tehokkaasti julkista liikennettä, joka kuitenkin olisi niille elinehto.

– Kaupunkeja pitäisi ajatella verkostona niin, että kaikki ovat linkittyneitä jollain tavalla. Tarvitaan uusi

sopimus pikkukaupunkien ja suurten kaupunkien välillä, miten ne voivat tukea toisiaan, tutkijat miettivät.

Vastakaupungistumisen mahdollisuus

Lähitulevaisuuteen kurottavissa visioissa pikkukaupungeilla on kuin onkin uutta toivoa, sillä joissakin ennusteissa on nostettu esiin muuttoliikkeen osittainen kääntäminen taakaisin pienempiin kaupunkeihin.

Tämä voi tutkijoiden mukaan olla seurausta suurten kaupunkien kasvuongelmista, ja joidenkin arvioiden mukaan myös pandemia voi laukaista jonkinasteisen muuttovirran suurten kaupunkien keskustoista harvempaan asutulle lähimaaseudulle. Toistaiseksi tästä ei kuitenkaan ole vielä ainakaan tilastollista näyttöä.

– Vasta lähivuosina on mahdollista nähdä, millainen vaikutus koronalla on ollut ja missä määrin esimerkiksi etätyö on tullut jäädäkseen, Jaana Vanhatalo kertoo.

Jo nyt on kuitenkin huomattu muuttoa suurten kaupunkien kehysalueille ja monipaikkaisuus on yleistynyt, eli ihmisillä on kakkosasuntoja maalla ja he viettävät siellä pidempiä aikoja.

Tutkijat näkevätkin pienillä ja keskisuurilla kaupungeilla tärkeän roolin aluerakenteessa ja kaupunkiverkoston solmuina. Erilaisuus ja monimuotoisuus ovat heidän mukaansa

**YHTEISÖLLISYYTTÄ EI VOI
PAKOTTA. VOIDAAN VAIN
LUODA RAAMIT, MISSÄ SITÄ
VOI SYNTYÄ, JA EDISTÄÄ SITÄ.**

kaupunkikehittämiselle positiivinen haaste. Mutta kehittäminen ei onnistu ilman ajattelun uudistamista.

Perusasiat kuntoon

Tärkeintä tutkijoiden mukaan on pitää kiinni peruspalveluista, kuten kouluista ja varhaiskasvatuksesta. He suosittelevat ”taseet kunnossa” -ajattelua: hyvä ja laadukas perustyö riittää eikä aina tarvitse olla jotain uutta ja ihmeellistä, tai houkutella valtavaa määrää työpaikkoja tai toimijoita.

– Jos perushomma toimii, ei tarvita välttämättä mitään uusia kikkoja. Pitovoima voi syntyä siitä, että asiat toimivat hyvin, Jaana Vanhatalo sanoo.

Heidän mielestään maamme pienet ja keskikokoiset kaupungit ovat turhaan aliarvostettuja. Ne ovat hyvin toimivia, terveellisiä ja turvallisia hyvän arkielämän ja yrittämisen koti- ja työpaikkoja.

Toisaalta he muistuttavat, et-

tä vanhoihin toimintatapoihin ei saa hirttäytyä. Jos esimerkiksi rakennetaan uusi hieno koulurakennus, miksi pitää sitä tyhjänä kouluaajan ulkopuolella? Fiksumpaa olisi hyödyntää sitä yhdistämällä siihen harrastustiloja. Tai jos kaupungilla on ollut vahvaa teollisuutta, joka on rapistunut rakennemuutoksen myötä, miksi jumiutua kiinni ajatukseen, että kaupungin pitäisi pystyä tarjoamaan teollisuustyöpaikkoja, kun olennaista olisi mahdollistaa erilaisten uusien toimijoiden tulo alueelle?

Politiikkasuosituksia ja kehittämistyökalu

Tampereen yliopiston tutkimus päättyy ensi vuonna. Silloin valmiina ovat kahden tutkimuskaupungin kanssa laaditut kehityskuvat ja strategiapolut, jotka toimivat konseptina erityyppisille kehittämistoimille.

Niiden lisäksi laaditaan politiikkasuosituksia eri hallinnon tasoille,

jolloin paikallishallinto saa tutkittua tietoa kaupunkistrategiaansa, maakuntahallinto maakuntakaavoitukseen ja aluekehitystyöhön sekä valtionhallinto kaupunkipolitiikkaansa ja seutukaupunkiohjelmaan.

Jatkohankkeessa on tarkoitukseen kehittää pikkukaupunkien kehittämistyökalu, joka Jaana Vanhatalon mukaan saattaa ainakin osittain rakentua jo aiemmin tehdyn kaupunkirakenteen resurssitehokkuuden arviointityökalun pohjalta.

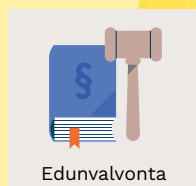
Koska tutkimus on vasta alkumetreilla, tarkempaa kuvausta tutkijat eivät vielä kehittämistyökalulle anna.

– Tutkimus näyttää, millaisia kuntien tarpeet ovat ja mihin suuntaan tutkimusta on hyvä viedä. Tärkeintä on, että pääsemme nyt keskittymään pikkukaupunkeihin, tutkijat toteavat. •

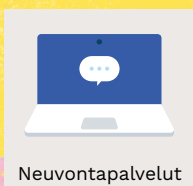
➔ KAKS rahoittaa tutkimusta.

Kaiken takana on kunta. Kunnan tukena Kuntaliiton tietotuotteet ja -palvelut.

Tuemme kuntia työllisyyspalveluiden uudistuksessa.

Edunvalvonta

Neuvontapalvelut

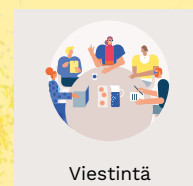
Verkostot ja tapahtumat

Kehittäminen, innovaatiot ja tutkimus

Tieto ja tietopalvelut

Viestintä

Tulevaisuuden hyvinvointipalvelut rakennetaan yhdessä

Valitse luottokumppani vastuulliseen ja vaikuttavaan ICT- ja digiyhteistyöhön

- Kuntien ja hyvinvointialueiden omistama valtakunnallinen inhouse-yhtiö
- Valmiiksi kilpailutetut ja tuotteistetut ICT-palvelut, digitaaliset ratkaisut sekä asiantuntijapalvelut kuntien ja hyvinvointialueiden sujuvan arjen, toiminnan ja palveluiden kehittämisen tueksi.
- Yli 390 omistaja-asiakasta ohjaa yrityksen toimintaa ja hyödyntää yhdessä kehitettyjä ratkaisuja ja toimintamalleja.
- Voittoa tavoittelematon yhteiskunnallinen yritys
- Kuntakentän vaikuttava tekijä ja johtava ICT-kumppani

Hanna Arvela
kirjailija

Rahat takas!

Olen toiminut epäpätevänä opettajana peruskouluissa päivän lomituksista puolen-toista vuoden viranhoitomääräyksiin, ja nähnyt kuinka lakisääteisesti tasa-arvoinen peruskoulu on räikeästi eriarvoinen. Parhailla postinumeroalueilla sijainen voi välitunneilla juoda kahvinsa Artekin huo-nekaluilla sisustetuissa tiloissa ja valita aikakauslehtitarjonnasta itselleen mieluista luettavaa, kun taas toisaalla luokasta ei ehdi poistua edes vartiksi selvittelemästä väkivaltaisia selkkauksia, jotka laajenevat viranomaisasioiksi. Koulujen välisten erojen kieltäminen on joko itsepetosta tai tietämättömyyttä.

Erityistukena haasteellisten alueiden koulut saavat ainoastaan myönteisen erityiskohtelun mää-rärahaa, joka vastaa alle prosenttia koulutuksen kokonaiskustannuksista. Joissakin oppilaitoksissa ollaan matematiikassa ja lukutaidossa kaksi vuotta jäljessä muusta ikäluokasta, jolloin näiden koulujen oppilaat tulevat väistämättä jäämään viivan taakse kilpaillessaan tulevaisuuden opiske-lu- ja työpaikoista. Käytännössä joka kerta kun valitaan Vuoden Norssi, tuhannet erityistä tukea tarvitsevat lapset jäävät vaille heille kuuluvia mahdollisuuksia. Kaikki kunnia Vuoden Norsseille toki, mutta yhtäläiset resurssit tarvitaan myös lähiöiden erityislapsille, jotka tulevat ennemmin tai myöhemmin näyttämään kyntensä. On meidän äänioikeutettujen aikuisten velvollisuus moti-voida heitä käyttämään niitä tuhoamisen sijaan rakentamiseen.

Puukkoja vakiovarusteina kantavat nuoret eivät ole ryppy toimivan yhteiskunnan maineessa, vaan osoitus hyvinvoinnin jakautumisen epäonnistumisesta. Ruotsissa on asuinalueita, joihin poliisit eivät halua mennä, ja meillä on jo lähiöitä, joihin eivät mene pätevät opettajat, koulupsy-kologeista puhumattakaan. Jokainen syrjäytynyt maksaa yhteiskunnalle seitsennumeroisen summan, ja lyhyelläkin matkalla voi laskea, kannattaako ihmisiin panostaa ajoissa.

Mutta mistä varat peruskoulun opiskelumahdollisuuksien tasa-arvoistamiseen, eli pienempiin ryhmäkokoihin ja ammattitaitoisen opetusväen määrän kasvattamiseen? Etuoikeutetuimmalla kansanosalla on Suomessa vuodesta 2008 ollut lain suojaama mahdollisuus nostaa palkat henki-lökohtaisten holding-yhtiöiden kautta verovapaina, tai 8 %:lla verotettuina osinkoina, joista ei kerry kunnille senttiäkään. Kaikki julkiset palvelut ovat kuitenkin yhtä lailla myös aggressiivisten verosuunnittelijoiden käytössä. Verohallinnon mukaan yhteisöjen saamat verovapaat osingot olivat vuonna 2020 yhteensä 13,9 miljardia euroa, joille moni lapsesta asti syrjään sysätty löy-täisi varmasti yksityislentokoneilla matkustamista tärkeämpää käyttöä.

teksti | Marjatta Sihvoneni kuvat | Merja Ojala

SISÄINEN YRITTÄJYYS TÖRMÄÄ YHÄ JULKISEN SEKTORIN VANHOIHIN RAKENTEISIIN

Vaikuttavan uran tutkimuksen ja elinkeinoelämän sillanrakentajana tehnyt professori Jarna Heinonen on korostanut sisäisen yrittäjyyden merkitystä myös julkisella sektorilla. Aihe on mitä ajankohtaisin tänäänkin.

Professori **Jarna Heinosen** mukaan kunta-alan lakot osoittivat, että työssä kipuillaan nyt muutakin kuin palkkaa. On totuttu ajattelemaan, että rakenteet ratkaisevat, mutta osaava työntekijä ja joustavat toimintatavat ratkaisivat enemmän. Jos työntekijälle annettaisiin tilaa.

Turun yliopiston yrittäjyyden professori puhuu paljon uskalluksesta uudistua ja jopa pakosta räjäyttää organisaatioiden hierarkioita.

Keskustellessamme kunta-alan lakko on päällä, ja pahimmillaan siihen johtanut ongelmavyöhyt on kaikille läheisessä palvelussa, terveydenhuollossa.

Heinonen toteaa, että hätä on todellinen ja muutoksia on pakko tehdä.

– Tämä nykyinen tapa tehdä on tullut tiensä päähän. Se maksaa hirveästi, ihmiset eivät siitä huolimatta pääse hoitoon ja työntekijät ovat tyytymättömiä. Kuka nyt on iloinen? Olen skeptinen, että palkkoja nostamalla tämä korjautuisi ja kaikki menisivät taas tyytyväisinä töihin. En usko siihen. Tässä haetaan isompaa muutosta. Sydämeistäni toivon, että se osataan hyvinvointialueilla tehdä.

Heinosen mukaan moni julkisen sektorin työntekijä kokee, että hänellä olisi paljon nykyistä enemmän annettavaa työelleen.

– Nyt se ei ole mahdollista kahdesta syystä. Resurssipulan vuoksi ei ole aikaa, eivät-

kä rakenteet ja olemassa olevat toimintatavat anna tilaa uudistaa ja kehittää. Pelkään näin, Heinonen pohtii.

Taasko niitä yrityspuolen hömpötyksiä

Kun Jarna Heinonen väitteli vuonna 1999 asiakaslähtöisestä toimintatavasta ja sisäisestä yrittäjyydestä kuntaorganisaatioissa, hän kiinnitti jo huomiota ristiriitaan kunnallisten päättäjien toiminnassa: organisaatioiden toivottiin toimivan sisäisen yrittäjyyden mukaan tehokkaasti, mutta riskiä sen vaatimasta uudistamisesta ei oltu valmiita ottamaan.

Tutkimukselle oli tilausta.

Sisäistä yrittäjyyttä oli tutkittu vasta vähän, varsinkin kuntasektorilla. Ongelmatiikka liittyi kuntien johtamiseen, ja siihen se liittyi vielä tänäkin päivänä.

Sisäinen yrittäjyys ei ole jäänyt vuosituhannen vaihteen taikasanaksi vaan tarjoaa nykyisinkin keinoja työn ja työyhteisöjen kehittämiseen.

– Ymmärrän sisäisen yrittäjyyden niin, että ihminen toimii palkkatyössä yhtä innostuneesti ja innovatiivisesti kuin omassa yrityksessään. Halusin tuoda kuntakenttään yrittäjyyden käsitettä, ja aiempi tutkimus osoitti, että johtamiseen ja ihmisten toimintaan, siihen miten saadaan ihmiset toimimaan oma-aloitteisemmin ja tavoitteellisemmin, on kiinnitettävä huomiota.

jatkuu >

KUKA?

Jarna Heinonen

yrittäjyyden professori, Turun yliopisto

- hallitusammattilainen ja ”prakateemikko”, sillanrakentaja tutkimuksen ja elinkeinoelämän välillä
- Turun yliopiston kauppakorkeakoulun EMBA-ohjelman akateeminen johtaja
- toiminut asiantuntijana eri ministeriöille, Euroopan komissiolle ja OECD:lle
- julkaissut yli 300 artikkelia, raporttia, kirjaa tai kirjan osaa alan tieteellisissä ja ammatillisissa lehdissä ja julkaisuissa

jatkuu >

Alkuaikoina sisäinen yrittäjyys käsitettiin kunnissa helposti väärin ja tyrmättiin. Sen luultiin tarkoittavan palveluiden yksityistämistä. Tästä on päästy eteenpäin, mikä on Heinosen mukaan hyvä asia. Vielä kuitenkin kyseenalaistetaan, sopivatko liiketalouden opit kuntasektorille.

– Ajatellaan että kunta on erilainen organisaatio. Mutta toisaalta kuulen yrityksissäkin, että tämä olisi vaikeaa juuri meidän toimialalla. Sehän on hienoa, että koetaan oman olevan jotain erityistä, mutta kyllä johtamisen lainalaisuudet ja yksilön osaamisen hyödyntäminen on osattava missä tahansa organisaatiossa. En näe eroa, ovatko nämä sen enempää julkisen kuin yksityisen sektorin oppeja. Totta kai mallit täytyy sovittaa omaan toimintaympäristöön ja työyhteisöön.

Julkinen paatti kääntyy hitaasti

Jarna Heinosen näkökulmasta kuntien työtavoissa ja työskentelyssä ei ole tapahtunut suurta muutosta parissa vuosikymmenessä.

– Palkasta keskustellaan yhä paljon. Se on yksinkertainen ja ymmärrettävä asia, sellainen pikalääke. Samat ongelmat meillä oli jo silloin, ja edelleen näen tämän enemmän johtamis- ja työolokysymyksenä.

Pessimistiksi Heinonen ei kuitenkaan tunnustaudu. Hän kertoo kouluttavansa niin yksityisen kuin julkisen sektorin työntekijöitä sisäisen yrittäjyyden teemoista, siitä,

miten työntekijöiden osaamista voidaan uudistamisessa hyödyntää ja miten heillä olisi tilaa vaikuttaa.

– Nämä asiat ovat sisäisen yrittäjyyden ytimessä ja ovatkin tuoneet muutosta kuntiin. Koulutuksissa asiat otetaan lämpimästi vastaan, ei niin että tässä olisi valtavasti uutta, vaan halutaan keskustella itseä koskevista asioista. Se kertoo siitä, että tilaa olisi tehdä asioita hyvinkin paljon toisin.

KOSKA PÄÄTOIMIJA SISÄISESSÄ YRITTÄJYYDESSÄ ON MINÄ ITSE, TARVITAAN YHTEISPeliä ORGANISAATION JOHDON JA TYÖNTEKIJÄN VÄLILLE.

Ehkä paras esimerkki sisäisestä yrittäjyydestä ovat juuri Heinosen vetämät koulutukset.

– Kun yleisöstä esitetään kysymys, miten ratkaista oman organisaation ongelma, harvemmin minä siihen vastaan. Vastaus löytyy siitä ryhmästä. Kannustan ihmisiä kertomaan, miten he asioita ratkaisevat.

Ei keulien vaan yhdessä

Jarna Heinonen ei tarjoile sisäistä yrittäjyyttäkään helppona lääkkeenä. Hän korostaa, että työyhteisössä sitä on tehtävä yhdessä. Jos yhteisö ja johto eivät tue tätä tapaa, työntekijä jää yksin ja kuormittuu.

– On myös virhe ajatella, että johto tekisi tämän yksin. Koska päätoimija sisäisessä yrittäjyydessä on minä itse, tarvitaan yhteispeliä or-

ganisaation johdon ja työntekijän välille. Ihmisten erilaisuuden hyödyntämistä ja nykyisten toimintatapojen kyseenalaistamista. Eikä se ole helppoa. Se pitää sekä johdon että työntekijöiden ymmärtää.

Kun puhutaan työhyvinvointia-kin kuormittavista jatkuvista muutoksista, Heinonen innostuu.

– Ei ole kysymys siitä, että sisäinen yrittäjäyys vaatii muutosta, vaan se on se muutos. Että kyseenalaistetaan nykyinen ja uudistutaan. Kuulen kuntasektorin ihmisten sanovan, että pitääkö koko ajan olla muutosprojektia. Mutta kun se on sitä meidän työn arkea. Työelämä muuttuu koko ajan, ja meidän on elettävä sen kanssa. Sellaista normia ei ole, että voisi vain tehdä näitä töitä. Koska työ on uudistamista, kyseenalaistamista ja fiksummin tekemistä.

Se meidän joku

Toimivassa kuntaorganisaatiossa kyvykkäät yksilöt voisivat tehokkaasti kehittää työtä.

Hankaluus piilee siinä, että sisäistä yrittäjäjyystä ei voi suoraan sanoittaa johtosääntöön.

– Ollaanpa kaikki sisäisesti yritteliäitä. Ei tällaista voi kirjoittaa, eikä se tule päätöksellä vaan tekemisellä. Palkat nousevat päätöksellä, kulttuuri ja tekeminen eivät. Ne rakennetaan yhdessä, Jarna Heinonen painottaa.

Siksi törmätäänkin niihin kirjoitamattomiin asioihin.

– Kuulen yhä paljon sitä, että kyllähän minä tekisin, mutta kun tämä meidän järjestelmä tai meidän joku. Usein ei ole kysymys tietojärjestelmästä tai vastavasta vaan hierarkiasta ja totutuista tavoista, joiden mukaan on aina tehty. Silloin typerääkään prosessia on vaikea muuttaa. Pitää ymmärtää, että näitä prosesseja meidän on yhdessä joustavoitettava – ilman että niistä tehdään valtavia arkkitehtuuriprojekteja, joita kuntasektori on jo täynnä, Heinonen sanoo.

Esimerkki tulee jälleen terveydenhuollosta. Jarna Heinosen tut-

OLLAANPA KAIKKI SISÄISESTI YRITTELIÄITÄ. EI TÄLLAISTA VOI KIRJOITTAA, EIKÄ SE TULE PÄÄTÖKSELLÄ VAAN TEKEMISELLÄ.

kimusryhmä laati opaskirjan, jossa hahmotettiin, miten hoitajan ja lääkärin työn rajoja voitaisiin häivyttää, eikä hoitajan kehittävä työote törmäisi hierarkiaan tai lääkärin työkentän rajaan.

– Tämä auttaisi hoitajan työn rikastamiseen ja lääkärin jonojen purkamiseen, mutta helposti tästä tulee peräti ammattiyhdistyskysymys. Ei hyväksytty, että mennään toisen ton-tille.

Heinonen katsoo, että julkisen sektorin etiikka asiakkaiden tasapuolisesta kohtelusta, sinänsä hyvä asia, kääntyy myös työntekijöiden tasapäästämiseksi.

– Olemmeko kaikki samanarvoisia riippumatta siitä, miten tuloksellisia olemme työssämme? Onhan julkisellakin sektorilla työntekijöitä, jotka ovat toisia sitoutuneempia ja saavat enemmän ja parempaa aikaiseksi. Voidaan kysyä, mitä tapahtuu, jos tästä ei saa keskustella ja näitä ihmisiä ei koskaan palkita. Ja siinä tällä hetkellä ollaan, pahaa pelkään.

Heinonen painottaa, että ongelmia ei ole pelkästään terveydenhuollossa, vaan viittoilee ympärilleen Turun yliopiston kauppakorkeakoulun rakennuksessa, sillä kaikki organisaatiot tarvitsevat uudistumista ja nykyisen kyseenalaistamista.

– Eräs meillä väitellyt tutkija totesi, että yllättävän hyvinhän terveydenhuoltosektori pärjää. Se johtuu siitä, että ammattietiikka on niin korkealla. Kaikki halutaan tehdä potilaan parhaaksi. Mutta senkin voi tehdä monella tavalla.

Tekemisen aika on nyt

Kysymys tulevaisuuden kuntien roolista ja hyvinvointialueista saa Jarna Heinosen mietteläkkiä.

– Meillä on totuttu ajattelemaan, että rakenteet ratkaisevat ja uudistamme rakenteita. Ei uusi hyvinvointialue toden totta mitään ratkaise. Nyt on kysymys siitä, siirretäänkö olemassa olevat toimintamallit uuden johdon alaisuuteen vai tehdäänkö jotain aidosti toisin. Nyt pitäisi uskaltaa muuttaa – aidosti. Prosesseja pitää rakentaa asiakastarpeesta sekä ihmisten osaamisesta ja kyvykkyyksistä käsin. Ei hallinnon lähtökohdista.

Heinonen pitää myös selvänä, että hyvinvointialueiden myötä kunnat joutuvat pohtimaan olemassaolonsa ja tehtävänsä uudestaan.

– Yleisesti uskotaan, että hyvinvointialueille budjetoitu rahoitus ei tule riittämään. Samaan aikaan kuntien rahoituspohja kapenee oleellisesti. Siksi kuntien on otettava talouden realiteetit vahvasti huomioon. Kun merkittävä osa verotuloista jää pois, mutta vanhat velat pysyvät kunnassa, monelle kunnalle voi tulla hätä.

Jarna Heinonen ei kuitenkaan maalaa tulevaisuutta synkäksi. Kunnissa ja erityisesti hyvinvointialueilla on nyt mahdollisuus tehdä viisaita siirtoja. Kun rakenteet asettuvat paikoilleen, niitä on taas paljon vaikeampi siirtää.

Lopuksi professori huomauttaa, että vaikka julkisella sektorilla ollaan tunnetusti hitaita muutoksissa, maailman tilanteen mullistuminen on osoittanut, että Suomessa on osaaamista tehdä suuriakin ratkaisuja nopeasti.

– Näkisin, että julkisen sektorin, erityisesti kuntien ja hyvinvointialueiden uudistumista on tehtävä ihmisten arjesta mieluummin kuin politiikasta ja järjestelmästä käsin. Tässä tilanteessa liian voimakas politikointi ei tuo aitoa uudistumista. Toivon, että uskalletaan tehdä ideologiasta riippumattomia päätöksiä kuntalaisten parhaaksi. Talouden realiteetit huomioiden. •

➔ KAKS rahoitti väitöstutkimusta.

HIIPUUKO KIINNOSTUS JOHTOTEHTÄVIIN?

Uudessa tutkimuksessa kuntien lähijohtajat pääsevät ääneen.

Seinäjoen kaupungin henkilöstöjohtaja **Eija Pienimäki** paneutuu väitöstutkimuksessaan kuntien johtajuuteen ja selvittää, mitkä tekijät tukevat tai haittavat hyvää lähijohtamista.

Pula osaavasta työvoimasta on jo hiipinyt kuntiin eikä kilpailu osaajista ole tulevaisuudessakaan helpottumassa. Eija Pienimäen mukaan asian yhteydessä nousee lähes aina pu-

heeksi johtaminen.

– Lähijohtajan vastuut ovat todella laajat. Yleisessä keskustelussa on myös syyllistämisen leimaa, ja ongelmia nakataan helposti yksittäisen johtajan vastuulle. Paljon puhutaan kuitenkin passiivissa ja konditionaalissa, että johtamista pitäisi parantaa. Sillä ei saada vielä mitään aikaan.

Pienimäki toteaa, että pulaa johtamisen tutkimuksesta ei ole, mutta

hän haluaa väitöstyössään keskittyä erityisesti siihen, miten lähijohtajat itse työnsä näkevät.

Tutkimus paneutuu myös siihen, minkälainen kunta on johtamisen paikkana ja minkälaista potentiaalia lähijohtamisen ammattilaiset kunnissa näkevät.

– Työhyvinvoinnin tutkimus osoittaa, että johtaminen on varsin merkityksellistä. Tutkimusta työnte-

kijäpuolesta on jo paljon. Halusin tietää, miten esihenkilöille itselleen näyttäytyy heidän varsin vaativa työnsä. Pyrin tekemään näkyviksi lähijohtajien omat tiedot ja tarpeet ja kokoamaan taustatietoa lähijohtamisen kehittämistyölle, Pienimäki tiivistää.

Ihanaa uppoutua tutkimukseen

Haastatteluilla kerätyssä aineistossa ei vertailla kuntia tai johtajia. Haastattelut ja heidän taustaorganisaationsa jäävät tutkimuksessa anonyymeiksi.

Omaa organisaatiotaan Eija Pienimäki ei myöskään sisällyttä tutkimukseen. Vaikka tutkimusaihe tulee omallakin työpaikalla hyvin lähelle, Pienimäki ei koe tutkimustyötä kuormittavana vaan päinvastoin.

– On voimaannuttavaa työskennellä keskeytyksettä oman aineiston keskellä. Professorini totesikin, että eikö ole ihanaa, kun saat uppoutua tutkimukseen. Minusta siinä on paljon jaksamista tukevia asioita. Koen että olen oppinut valtavasti. On antoisaa päästä käymään keskustelua muihin organisaatioihin, ja haastatteluiden jälkeen vain vahvistuu ajatus lähijohtamisen tärkeydestä, Pienimäki kertoo.

Tavoitteena on saada väitös valmiiksi vuoden 2023 aikana. Tietoa Pienimäki vie eteenpäin omassa työssään jo nyt, ja toivoo että tulokset palvelevat niin tutkimusta kuin kuntien kehittämistoimintaa.

Kunnissa ja kuntatyössä on Pienimäen mukaan paljon annettavaa tulevaisuudenkin osajille.

– Oman työni kautta katson, että emme ehkä osaa artikuloida kunta-työpaikan hyviä puolia riittävän hyvin. Nuorison arvostamien pitkien lomien lisäksi muitakin hyviä puolia on paljon, johtaja ja tutkija pohtii. •

➔ *KAKS rahoittaa tutkimusta.*

KANSA LUOTTAA

KAKSille tutkimuksen toteutti Kantar TNS Oy. Aineisto on koottu Gallup Kanavalla 28.1.- 2.2.2022. Haastatteluja tehtiin yhteensä 1 030. Vastajat edustavat 18–79 vuotta täyttäneitä väestöä Ahvenanmaata lukuun ottamatta. Tulosten virhemarginaali on koko aineiston tasolla suurimmillaan vajaat kolme prosenttiyksikköä suuntaansa.

langoilta napattua

@LahtinenOlivia
Suomen asenne työperäiseen maahanmuuttoon on kyllä surullinen ja karu. En päässyt Suomessa edes kesätyöhaastatteluun ulkomaalaisella tutkinnolla, mutta Hollannista sain osa-aikaisen duunin puoli vuotta koulun alkamisen jälkeen, vaikkon edes puhu kieltä kunnolla.
[#maahanmuutto](#)

@VStoimisto
Muistakaamme arabialainen sanonta, jonka mukaan jokaisen sanan tulisi kulkea kolmen portin läpi ennen kuin se lausutaan. Ensimmäinen portinvartija kysyy: onko se totta? Seuraavalla portilla kysytään: onko se tarpeellista ja kolmannella: onko se ystävällistä?

@Kielipoliisi
Historiallinen museo havainnollistaa monia asioita: Latviassa on esineistöä hämmästyttävän paljon Suomeen verrattuna ja vanhat korut näyttävät kalevalaisemmilta kuin omamme. Latviaa [#muuten](#) historia kohdellut kaltoin, tulevaisuus olkoon valoisampi.

@KLiusjarvi
Olen seurannut [#kielenhuolto](#)-keskustelua sekä rakkaudesta lajiin että työni vuoksi. Jokaisella meistä on oikeus ymmärtää viranomaisten ohjeita ja päätöksiä ja siksi olen erityisen iloinen, että meille [@metsakeskus](#) palkataan kielenhuoltaja. Rekry aukeaa kesään mennessä.

@JarkkoTirronen
Viimeiset 12 vuotta. Onko opiskelupäätös ollut pitävä? Tässä prosentit siitä. Minkä verran siis opiskelijat ovat suorittaneet tutkintoja 'alkuperäisessä tutkintolajissa'. Eli siinä mihin he ovat valikoituneet. Voiko tämä olla totta.

Aalto-yliopisto	46 %
Helsingin yliopisto	49 %
Itä-Suomen yliopisto	54 %
Jyväskylän yliopisto	54 %
Lapin yliopisto	55 %
LUT-yliopisto	53 %

@JP_Lätti
Mikä on mieleenpainuvuin juttu, mitä sinulle on sanottu työhaastattelussa? Itselläni yksi parhaista oli, kun hain (ja pääsin) yliopistoharjoitteluun Tampereen kaupungille: "Miten olet hakeutunut kunta-alalle, kun tää ei ole varsinaisesti mitään rokkenrollia?" 😊
[#Työelämä](#)

Polemiikin tweetit löydät: @Polemiikkilehti
@Saatio_KAKS